

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Bc. Hana Dvořáková

Nové instituty v dědickém právu de lege ferenda

Diplomová práce

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma "Nové instituty v dědickém právu de lege ferenda" vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

.....

Bc. Hana Dvořáková

Poděkování

Děkuji tímto vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Tomáši Tintěrovi za ochotu, pomoc a odborné vedení při vypracování této diplomové práce.

Děkuji rovněž mé rodině za její nesmírnou podporu po dobu celého studia.

Obsah

Seznam zkratk.....	6
Úvod.....	7
1 Nástin vývoje dědického práva v českých zemích.....	10
1.1 Středověk.....	10
1.2 Moderní dědické právo.....	11
1.2.1 Obecný občanský zákoník rakouský.....	12
1.2.2 Občanské zákoníky 2. poloviny 20. století.....	14
1.2.3 Nový občanský zákoník.....	17
2 Koncepce dědického práva v NOZ.....	19
3 Zásady dědického práva a jejich uplatnění v NOZ.....	20
3.1 Princip zachování hodnot.....	20
3.2 Princip přechodu na jednotlivce.....	22
3.3 Princip autonomie vůle.....	23
3.4 Princip univerzální sukcese, princip singulární sukcese.....	26
3.5 Princip rovnosti.....	28
3.6 Princip volnosti dědice dědictví přijmout, princip úřední ingerence.....	29
4 Jednotlivé instituty dědického práva v novém občanském zákoníku.....	31
4.1 Nabytí dědictví.....	31
4.2 Dědická (ne)způsobilost	34
4.3 Dispozice s dědickým právem a s dědictvím.....	38
4.3.1 Zřeknutí se dědického práva.....	38
4.3.2 Odmítnutí dědictví.....	41
4.3.3 Vzdání se dědictví.....	42
4.3.4 Zcizení dědictví.....	43
4.4 Pořízení pro případ smrti - všeobecná ustanovení.....	45
4.5 Závěť.....	46
4.5.1 Kodícil	47
4.5.2 Vedlejší doložky v závěti.....	48
4.5.3 Substituce - náhradnictví a svěřenské nástupnictví.....	49
4.5.4 Vydědění a negativní závěť.....	51
4.5.5 Závěť s úlevami.....	52
4.5.6 Povinnost mlčenlivosti.....	53
4.5.7 Zrušení závěti.....	54

4.6 Dědická smlouva.....	55
4.6.1 Způsobilost k uzavření dědické smlouvy.....	56
4.6.2 Omezení dispozice s majetkem v rámci dědické smlouvy.....	56
4.6.3 Dědická smlouva uzavřená mezi manžely.....	58
4.7 Odkaz.....	59
4.7.1 Pododkaz.....	60
4.8 Zákonná posloupnost.....	61
4.8.1 Okruh zákonných dědiců, dědické třídy.....	62
4.8.2 Stát jako dědic.....	63
4.8.3 Nepominutelní dědicové.....	63
4.8.4 Právo některých osob na zaopatření.....	65
4.9 Přejedchod dluhů zůstavitele.....	66
4.9.1 Soupis pozůstalosti.....	66
4.9.2 Odloučení pozůstalosti.....	67
Závěr.....	68
Přílohy.....	72
Schéma 1. Uspořádání zákonných dědických tříd dle NOZ.....	72
Schéma 2. Uspořádání zákonných dědických skupin dle OZ.....	73
Literatura.....	74
Abstrakt.....	79
Abstract.....	80
Seznam klíčových slov.....	81
The list of keywords.....	81

Seznam zkratek

ABGB - císařský patent 946/1811 Sb. z. s., Obecný občanský zákoník rakouský, ze dne 1. června 1811, ve znění účinném od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965 (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch)

ČR - Česká republika

Důvodová zpráva k NOZ - Důvodová zpráva k návrhu zákona schváleného vládou ve znění změn přijatých Legislativní radou vlády

LZPS - usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

NOZ - zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový občanský zákoník)

OZ - zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OZZ - Obnovené zřízení zemské

Úvod

Ke dni 1. ledna 2014 nabude účinnosti zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový občanský zákoník, NOZ), který vnáší do oblasti českého dědického práva zásadní změny. Již samotná skutečnost, že stávající právní úprava věnuje dědickému právu pouhých 41 paragrafů, zatímco úprava nová jich čítá na 245, dává tušit její mnohem větší podrobnosti. Nová úprava dědického práva přináší některé staronové pojmy a instituty, jejichž znovuzavedení do českého právního systému si zaslouží bližší pozornost.

Takovými instituty lze rozumět právní konstrukce, které se v českém dědickém právu de lege lata nevyskytují, ačkoli z historického hlediska nové nejsou. V kodifikované podobě se s nimi setkáváme již v obecném občanském zákoníku rakouském, který byl recipován i do československé právní úpravy. V této kodifikaci se instituty dědického práva zaváděné novým občanským zákoníkem vyskytovaly, ať už v podobě stejné či více nebo méně odlišné.

Jde především o instituty, jako je dědická smlouva, odkaz, svěřenské nástupnictví, zřeknutí se dědictví nebo vzdání se dědictví ve prospěch jiného dědice. Jimi však není výčet změn, které se dědického práva týkají, vyčerpán, neboť řada institutů, které se ve stávající právní úpravě vyskytují, je v NOZ modifikována nebo rozšířena o nové prvky, a v řadě z nich tak dochází k velmi výrazným změnám. Oproti stávajícímu stavu je mnohem podrobněji upravena závěť, kromě jiného přibyla možnost ji podmínit, dále byl rozšířen okruh zákonných dědiců, zavádí se nové důvody dědické nezpůsobilosti a jednou z dalších výrazných změn je i zavedení neomezené odpovědnosti dědiců za dluhy zůstavitele. Tato diplomová práce se ale vedle vyjmenovaných změn věnuje i těm na první pohled ne tolik zřejmým a kromě jejich popisu se snaží zachytit i některé problémy, které v souvislosti s jejich novou úpravou

mohou vyvstat. Práce podrobněji zkoumá instituty nové, zatímco instituty přejatými z úpravy stávající se zabývá jen do té míry, aby vystihla podstatu jejich změn.

Hlavním cílem je tedy zodpovědět 3 základní výzkumné otázky: Které významné instituty NOZ do dědického práva nově zavádí, jak toto jejich zavedení souvisí se změnami v uplatnění jednotlivých principů, na nichž je dědické právo postaveno, a jaké problémy by nová právní úprava mohla přinést.

Práce zpracovává danou tematiku k právnímu stavu ke dni 30. 4. 2012. V tuto dobu zatím bohužel v oblasti úpravy dědického práva v novém občanském zákoníku nedošlo k vydání dostatečného množství relevantní literatury a vzhledem k tomu, že nová právní úprava nabude účinnosti až v budoucnu, chybí i jakákoli judikatura. Při zpracování tohoto tématu se tedy jeví jako problematický nedostatek aktuálních informačních zdrojů. Ty jsou omezeny v primární sféře na samotný NOZ, jednotlivé historické verze jeho návrhů, jeho důvodové zprávy, případně věcný záměr a v sekundární sféře pak pouze na odborné příspěvky, které dosud vyšly v právních periodicích, ať už v rámci diskuze nad návrhem NOZ nebo jako tematická pojednání o stávajících institutech dědického práva, v jejichž rámci se autoři krátce zabývali i úvahami de lege ferenda. Monografie, které by podrobně zpracovávaly problematiku dědického práva v NOZ, dosud chybí.

Jako pomocný zdroj lze využít historickou právní úpravu, z níž NOZ přebírá a aktualizuje řadu institutů, a rovněž historickou judikaturu a komentáře. Tyto pomocné prameny však mohou posloužit pouze jako výkladové a inspirační, jelikož nepředjímají budoucí problémy a nejasnosti, které v souvislosti s novou úpravou dědického práva mohou vyvstat.

Diplomová práce se nejprve stručně ohlíží za historickým vývojem dědického práva na území České republiky, neboť nová právní úprava čerpá právě z historických

zdrojů a mnohé instituty, od nichž bylo ve druhé polovině 20. století upuštěno, do našeho právního řádu znovu zavádí.

Značná část práce je věnována základním principům, na nichž je dědické právo vystaveno. Práce zkoumá jejich uplatnění v úpravě nové i v úpravě stávající, vzájemně je porovnává a popisuje jejich projevy v jednotlivých institutech, aby bylo možno lépe pochopit celý koncept dědického práva nejen jako řadu těchto institutů, ale jako jejich ucelený funkční systém.

Hlavní část práce pak podrobně zkoumá jednotlivé instituty dědického práva. Pozornost je věnována nejen institutům novým, ale rovněž institutům přejatým z úpravy stávající, bez jejichž rozboru by nebylo možné podat o nové právní úpravě dědického práva ucelený výklad. Jak již bylo řečeno, změny, které zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník přináší, se tato diplomová práce snaží popsat nikoli izolovaně, ale v návaznosti na celkovou koncepci dědického práva.

Popisné a výkladové textové pasáže jsou prokládány četnými polemikami a úvahami nad možnými pozměňujícími úpravami *de lege ferenda*, nad přínosem jednotlivých institutů či nad možnými komplikacemi, které mohou v souvislosti s novou úpravou vyvstat.

V závěrečné kapitole jsou pak znovu připomenuty nejdůležitější body celé práce a je zde také shrnut celkový přínos nové úpravy dědického práva.

1 Nástin vývoje dědického práva v českých zemích

Stávající česká úprava dědického práva historicky vychází z předchozích občanských zákoníků účinných na našem státním území a stojí na principech práva římského.¹ Tato kapitola se zaměřuje na stručný přehled historického vývoje právní úpravy a některých institutů dědického práva, především ve snaze zachytit jeho nejzásadnější koncepční změny.

1.1 Středověk

Dědické právo se na našem území rozvíjelo již ve středověku. Zatímco v době předhusitské kvůli existenci odúmrtního práva panovníka k jeho rozvoji nedocházelo a institut nedílu znemožňoval připadnutí majetku zemřelého individuálně určenému dědici, později došlo v souvislosti s uvolňováním nedílových svazků a pod vlivem kanonického práva v této oblasti ke značným posunům.² Do českého zemského práva vneslo zásadní změny Obnovené zřízení zemské (OZZ, 1627 v Čechách, 1628 na Moravě), v němž poprvé nalézáme vliv římského práva na české zemské dědické právo.³

České zemské právo například až do vydání OZZ rozlišovalo nedílné a oddělené dědice. Po vydání OZZ už byli dědicové rozděleni do pěti tříd - descendentů, ascendentů, poboční, manželé a královská komora.⁴ OZZ vneslo zásadní změny rovněž do úpravy testamentárního dědění. Do jeho vydání byla testovací svoboda zvláště

1 ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1375.

2 SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. s. 12. K odúmrti blíže viz tamtéž. s. 14. K nedílům blíže viz tamtéž. s. 16-19.

3 SÝKORA, Antonín. *České zemské dědické právo 16. století*. *Právník*. 7/2007. s. 813.

4 *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého* [online]. The Internet Archive, 2001 [cit. 3. června 2012]

Dostupné z <<http://archive.org/stream/obnovenprvoazzeoojiregoog#page/n6/mode/2up>>. s. 426.

u nemovitostí omezena mocnými listy panovníka,⁵ kterými se panovník vzdával svého práva na odúmrtí, a bez nichž tedy nebylo teoreticky možné platně pořizovat. Prakticky bylo ovšem toto omezení obcházeno fingovanými dlužními zápisy do zemských desek, tzv. nápadními zápisy, a hojně byl mezi šlechtou využíván také institut spolku.⁶ Městské právo naproti tomu připouštělo testovací svobodu měšťanům všech královských měst již od roku 1372.⁷

Značně bylo v českém zemském právu omezeno dědické právo žen. Těm bylo dědické právo přiznáno roku 1189 Statutem Konráda Oty, přesto však pouze v případech, kdy nebylo oprávněných mužských potomků. České městské právo bylo v tomto směru značně napřed, neboť ženy byly v dědění již od konce 15. století rovnoprávné s muži.

1.2 Moderní dědické právo

Za počátek vývoje moderního českého dědického práva je považováno vydání císařského patentu č. 946/1811 ze dne 1. června 1811, Obecného občanského zákoníku rakouského (ABGB), který platil na našem území od 1. ledna 1812 do 31. prosince 1950. Ustanovení o dědickém právu zde byla obsažena v § 531 až § 824. Od 1. ledna 1951 do 31. března 1964 na našem území platil zákon č. 141/1950 Sb. ze dne 25. října 1950, označovaný jako tzv. střední občanský kodex,⁸ který upravoval dědické právo v § 509 až § 561. Tento zákon byl roku 1964 nahrazen zákonem č. 40/1964 Sb., občanským zákoníkem, účinným od 1. 4. 1964, který je ve znění pozdějších předpisů platný dodnes, a který bude 1. ledna 2014 nahrazen zákonem č. 89/2012 Sb., občanským zákoníkem.

5 Blíže viz Práva a zřízení zemská 1549. In: *Codex iuris Bohemici IV/1* (ed. Jireček) [online]. Centrum mediévistických studií, Filozofický ústav AV [cit. 3. června 2012]. Dostupné z <<http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=25&bookid=296&page=0>>. s. 215 an.

6 Blíže viz SÝKORA, Antonín. České zemské dědické právo 16. století. *Právník*. 7/2007. s. 805-806.

7 SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo...* s. 15.

8 SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Úvod do dědického práva*. Brno: B.I.B.S, 2005. s. 8.

1.2.1 Obecný občanský zákoník rakouský

Z toho důvodu, že základním ideovým zdrojem NOZ je vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z roku 1937, který měl být modernizovanou verzí ABGB (pod vlivem historických událostí ale nebyl nikdy přijat jako zákon), nastíním úpravu dědického práva v ABGB poněkud podrobněji. Přestože by se snad mohlo jevit jako vhodnější zabývat se spíše zmiňovaným vládním návrhem zákona, z něhož NOZ čerpá, soustředím se na úpravu v ABGB, neboť právě z ní tento návrh vycházel. Tato kapitola si klade za cíl jednotlivé historické instituty dědického práva obsažené v ABGB stručně představit, aby se jimi mohly podrobněji zabývat kapitoly zaměřené na jejich úpravu v NOZ.

Úprava dědického práva v ABGB byla založena na principu ležící pozůstalosti. Tzv. ležící pozůstalost byla samostatným majetkovým souborem *sui generis*, který zahrnoval veškerý majetek zůstavitele. Představovala souhrn práv a závazků zemřelého, kromě práv a závazků vázaných k osobě zůstavitele.⁹ Úmrtím zůstavitele vzniklo povolané osobě právo nabízenou pozůstalost přijmout. Pozůstalost tedy existovala jako právně nedělitelný celek a teprve odevzdáním soudem, které se uskutečňovalo doručením tzv. odevzdací listiny tomu dědici, který se přihlásil dědickou přihláškou, se tento stal vlastníkem pozůstalosti.¹⁰

ABGB rozlišoval tři dědické tituly, a to dědickou smlouvu, závěť a zákon, uvedené v pořadí podle právní síly od nejvyšší po nejnižší.

Dědickou smlouvu byli oprávněni uzavřít pouze manželé mezi sebou, případně snoubenci s odkládací podmínkou uzavření manželství. Jednalo se o dvoustranný právní úkon, kterým jedna strana slibovala druhé straně pozůstalost nebo její část a druhá strana tento slib přijala.

⁹ Srov. § 531 ABGB.

¹⁰ Blíže viz BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925 - 2001*. Zákony s poznámkami. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 3 an.

O závěť šlo v případech, kdy zůstavitel jednostranným úkonem zůstavil mortis causa svůj majetek nebo jeho část jednomu nebo více osobám, tedy dědicům. Pokud v takovém jednostranném projevu vůle nebyl ustanoven ani jeden dědic a tento projev tak obsahoval pouze jiná opatření, byl tento projev označován jako tzv. dovětek neboli kodícil. Pokud zůstavitel v závěti nebo v dovětku zůstavil určité osobě (tzv. odkazovníku) konkrétně určenou věc, hovořilo se o tzv. odkazu. Odkazovník se sice nestal dědicem, ale dnem smrti zůstavitele mu vzniklo právo na vydání odkazu osobou, která byla odkazem obtížena.

Zákonná úprava umožňovala zůstaviteli závěť podmínit možnými a dovolenými podmínkami nebo lhůtami, přičemž příkaz obsažený v závěti se považoval za rozvazovací podmínku. Zůstavitel měl také možnost v závěti ustanovit náhradního dědice (tzv. substituta), který nabyl dědictví v případě, že jej nenabyl dědic povoláný závětí (tzv. institut). ABGB se však neomezoval na toto obecné náhradnictví, ale umožňoval také tzv. náhradnictví svěřenské. To spočívalo v tom, že zůstavitel uložil dědici (fiduciáři), aby dědictví, které po něm přijal, přenechal po své smrti nebo v jiném zůstavitelem určeném případě druhému zůstavitelem ustanovenému dědici (fideikomisaři). Fideikomisař se tak měl stát dědicem zůstavitele a nikoli dědicem fiduciáře, který měl do doby, než dědictví fideikomisaři připadne, pouze omezené vlastnické právo s právy a závazky poživatele.¹¹ Oba typy náhradnictví bylo možné ustanovit nejen k dědictví, ale také k odkazům.

K dědění ze zákona se přistupovalo v případech, nedošlo-li k dědění na základě předchozích dvou dědických titulů. Ve srovnání se stávající právní úpravou dědického práva byl okruh zákonných dědiců v ABGB širší.¹²

ABGB upravoval dva instituty, které potenciálním dědicům umožňovaly vyhnout se dědění. Prvním z nich bylo zřeknutí se dědictví předem, tedy ještě

¹¹ K úpravě náhradnictví srov. § 604 an. ABGB.

¹² K úpravě zákonné dědické posloupnosti srov. § 730 an. ABGB.

před smrtí zůstavitele. To bylo možné učinit pouze smlouvou uzavřenou se zůstavitelem ve formě notářského spisu nebo soudního protokolu. Zákon umožňoval vzdát se takto dědického práva i pouze pro případ dědění ze zákona a ponechat si dědické právo z titulu závěti. Pokud se potenciální dědic svého práva nezřekl předem, měl dále možnost v dědickém řízení před pozůstalostním soudem dědictví odmítnout. To se dělo jednostranným prohlášením směřovaným soudu. Jak zřeknutí se, tak odmítnutí dědictví mohl takový dědic spojit s prohlášením, že se svého práva vzdává ve prospěch jiné osoby.¹³

Kromě možnosti zůstavovat majetek ve prospěch dědiců dovoloval ABGB nakládat s majetkem mortis causa ještě jiným způsobem, a to darováním pro případ smrti, které bylo upraveno v § 956, tedy mimo kapitoly 8 až 15, které obsahovaly úpravu dědického práva. V takových případech docházelo k uzavření darovací smlouvy, v níž okamžik plnění byl určen dárcovou smrtí. O darování pro případ smrti šlo pouze v případech, kdy obdarovaný dar přijal, dárce se výslovně zřekl práva darování odvolat a obdarovanému byla o tom doručena listina.¹⁴ Pokud některý z těchto prvků chyběl, jednalo se o odkaz, a ten byl, na rozdíl od darování pro případ smrti, projednáván v dědickém řízení.

1.2.2 Občanské zákoníky 2. poloviny 20. století

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník přinesl do úpravy dědického práva značné zjednodušení. To také dokládá fakt, že část věnovaná dědickému právu obsahovala pouhých 52 paragrafů. Takového zhuštění mohlo být dosaženo zrušením některých zavedených institutů a zestručněním úpravy institutů ponechaných v platnosti.

¹³ BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo...* s. 5, 14, 15.

¹⁴ Tamtéž. s. 12.

Zásadní změnou, kterou tento zákon zavedl, bylo zrušení institutu ležící pozůstalosti. Namísto toho byla ustanovena zásada, že dědictví se nabývá zůstavitelovou smrtí. V souvislosti s tím zanikl také institut dědických přihlášek, tzn. rovněž možnost bezvýjimečného přihlášení se k dědictví, a došlo ke stanovení jednotné odpovědnosti dědice za závazky zůstavitele do výše nabytého dědictví. Z tohoto důvodu a rovněž proto, že byl zrušen institut oddělení majetku dědice od majetku, který nabýval z pozůstalosti (tzv. *separatio bonorum*), došlo k výraznému zhoršení postavení zůstavitelových věřitelů.

Dalšími instituty, které byly tímto zákonem zrušeny, byly dědické smlouvy mezi manžely a společná závěť manželů, některé formy závěti a institut dovětku, došlo k omezení institutu odkazu, pod sankcí neplatnosti byly zakázány podmíněné závěti a nebylo připuštěno ani zřízení svěřenského náhradnictví nebo darování pro případ smrti. Byla zavedena zásada preferování dědění ze zákona před děděním ze závěti, a z toho důvodu nedocházelo k přirůstání uvolněných dílů ostatním dědicům ze závěti. Navzdory zavedení této zásady však byl počet dědických skupin omezen na dvě. Dalšími změnami, které z. č. 141/1950 Sb. přinesl, bylo zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí co do postavení dědiců a ustanovení členů společné domácnosti zákonnými dědici.

Všechny tyto změny samozřejmě souvisely s politickými a společenskými událostmi, které na našem území probíhaly. *"Tím, že došlo k rozsáhlému znárodnění majetku a k jiným způsobům jeho odnětí, přicházel do dědictví pouze tzv. osobní majetek menšího rozsahu, jehož nabývání a správa podle mínění zákonodárce nevyžadovaly rozsáhlejší právní úpravu."*¹⁵

V současné době je na našem území platný zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (OZ). Ten převzal základní principy dědění ze zákoníku předchozího a učinil

¹⁵ BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo...* s. 106.

úpravu dědického práva ještě stručnější - v původní podobě věnoval dědickému právu pouhých 28 paragrafů.¹⁶ Tento zákon zrušil institut zřeknutí se dědictví a institut vydědění a dále omezil formy závěti. Institut vydědění byl do našeho právního řádu znovu zaveden až zákonem č. 131/1982 Sb.¹⁷

V průběhu dalších let docházelo k novelizacím občanského zákoníku, z nichž nejvýznamnějším pro oblast dědického práva byl zákon č. 509/1991 Sb. účinný k 1. lednu 1992, který vznikl jako reakce na společenský a politický vývoj v naší společnosti. Důvodová zpráva k NOZ k této novele uvádí: "*Novelizace byla vydávána za koncepční změnu, fakticky však (...) významně přispěla ke konzervaci dosavadní koncepce socialistického právního systému v soukromoprávní oblasti a v různých směrech i k uchování ideologických stereotypů vlastních socialistickému občanskému právu.*"¹⁸ Důvodová zpráva k NOZ rovněž uvádí, že tato novela byla chápána pouze jako dočasné řešení, které mělo zajistit časový prostor pro úplnou rekodifikaci.¹⁹ Než však k takové rekodifikaci došlo, bylo nutné vystačit si s občanským zákoníkem dosavadním, který byl proto několikrát novelizován. Další z novelizací významných pro dědické právo byl zákon č. 264/1992 Sb., který vložil pravomoc k dědickým řízením do rukou soudů namísto státních notářství, a zákon č. 554/2004 Sb., který zavedl institut správce dědictví.

16 Dědické právo je v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění k 1. 4. 1964 upraveno v § 460 až § 487.

17 Srov. čl. I, body 45 až 48 zákona č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy.

18 *Důvodová zpráva k návrhu zákona schváleného vládou ve znění změn přijatých Legislativní radou vlády* [online]. občanskýzákoník.justice.cz, květen 2011 [cit.14.dubna 2011]. Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf>. s. 586.

19 *Důvodová zpráva k návrhu zákona...* s. 588. K rekodifikačním snahám v průběhu 90. let 20. století viz tamtéž.

1.2.3 Nový občanský zákoník

NOZ konečně opouští stručnost a simplifikaci úpravy dědického práva, která pramenila ze socialistického pojetí vlastnictví, a znovu do naší úpravy zavádí většinu institutů dědického práva, které z něj byly v průběhu 2. poloviny 20. století vypuštěny.

Ideově čerpá NOZ, a to nejen v úpravě dědického práva, především z vládního návrhu občanského zákoníku bývalého Československa z roku 1937, který měl představovat modernizaci ABGB, ale vzhledem k historickým událostem, které nastaly koncem 30. let 20. století, nebyl nikdy přijat jako zákon. NOZ se však v oblasti dědického práva úplně neodvrací ani od některých institutů, které byly zavedeny zákonem 141/1950 Sb. V každém případě je ale dědění jednou z oblastí, v jejichž rámci NOZ přináší do našeho právního prostředí největší změny.

Dědickému právu je věnována třetí hlava třetí části NOZ čítající 8 dílů, z nichž některé jsou dále členěny na pododdíly. Konkrétně se jedná o § 1475 až § 1720. Darování pro případ smrti je upraveno mimo hlavu třetí, je mu věnováno jedno ustanovení v hlavě čtvrté, a tedy § 2063.

První díl třetí hlavy třetí části NOZ nese titul "Právo na pozůstalost" a obsahuje obecná ustanovení dědického práva týkající se rovněž dědického nápadu, dědické nezpůsobilosti a zřeknutí se, odmítnutí nebo vzdání se dědictví. Díl druhý nese označení "Pořízení pro případ smrti" a je vnitřně členěn na tři oddíly, které obsahují v uvedeném pořadí ustanovení nejprve všeobecná týkající se všech pořízení, dále ustanovení o závěti v oddílu druhém a ustanovení o dědické smlouvě v oddílu třetím. Jednotlivé oddíly jsou vnitřně členěny na pododdíly. Třetí díl je věnován odkazu a je rovněž členěn na oddíly a pododdíly. Následuje úprava zákonné posloupnosti v dílu čtvrtém, který obsahuje pouhých devět paragrafů. Pátý díl je věnován povinnému

dílu a započtení na povinný díl a dědický podíl. Je členěn na oddíly, které se věnují nepominutelným dědicům a vydědění. Díl šestý obsahuje pouhých pět paragrafů věnovaných právu některých osob na zaopatření. Sedmý díl upravuje přechod pozůstalosti na dědice a je rovněž vnitřně členěn na oddíly. Poslední, osmý díl obsahuje úpravu zcizení dědictví.

2 Koncepce dědického práva v NOZ

Koncepce úpravy dědického práva v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku je vystavena především na posílení vůle a volnosti rozhodování zůstavitele a na nárůstu rozsahu úpravy, vycházejícím z její značné podrobnosti, z návratu k tradičním institutům dědického práva a z přítomnosti četných výkladových ustanovení, která nejen že umožní zůstaviteli snadněji předvídat, jak bude jeho projev vůle vyložen po jeho smrti,²⁰ ale především předejde mnohým výkladovým a aplikačním komplikacím spojeným s rozdělováním pozůstalosti v dědickém řízení.

V úpravě dědického práva v NOZ je zřejmý silný inspirační vliv ABGB, což Karel Eliáš, hlavní autor nového občanského zákoníku, otevřeně přiznává: *"Rakouský zákoník založil systém rozumně vyvažující možná rizika konfliktů mezi projevem autonomie vůle zůstavitele, legitimními zájmy nejbližších příbuzných zemřelého a i mezi zájmy dědiců navzájem za současného zohlednění práv věřitelů. (...) Proto byl vzat za základ s doplněním o některé novější prvky. Tak např. nedošlo k recepci institutu dědických přihlášek, v evropském kontextu ojedinělého, a bylo navrženo řešení inspirované švýcarským ZGB. Odtud byl převzat i návrh úpravy dědických smluv. Další různá dílčí doplnění základu mají svůj vzor v úpravě německé, nizozemské, québecké a některých dalších, srovnávají-li se s celkem osnovy."*²¹

Domnívám se, že lepší inspirační zdroj než ABGB si zákonodárce pro úpravu dědického práva teoreticky ani vybrat nemohl, neboť pokud jde o hlavní zásady, o něž se koncepce NOZ opírá, tedy respekt k tradici středoevropského myšlení, diskontinuita s totalitárními právními přístupy a myšlenková integrace občanského zákoníku,²² neexistuje lepší, ucelenější a osvědčenější předloha než ABGB.

²⁰ Nový občanský zákoník: *Dědické právo - koncepční změny* [online]. portal.justice.cz, © Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 1.května 2011]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/dedicke-pravo/koncepcni-zmeny.html>>.

²¹ ELIÁŠ, Karel. Rekodifikace občanského práva v postmoderní době. *Právní rozhledy*, 1/2008. s. 6.

²² *Důvodová zpráva k návrhu zákona ...* s. 596-597.

3 Zásady dědického práva a jejich uplatnění v NOZ

Pro lepší pochopení dědického práva a jeho nově koncipovaného systému institutů je nezbytné v první řadě podat výklad jednotlivých zásad, které dědické právo ovládají, a alespoň v základní míře zkoumat, jak a v jaké míře se v jednotlivých institutech uplatňují.

Eliáš v souvislosti s výkladem zásad ovládajících dědické právo v NOZ odkazuje na zásady formulované Emanuelem Tilschem, z jejichž uznání vychází i návrh nové úpravy dědického práva.²³ Za sedm základních zásad, které ovládají dědické právo, tedy označuje princip zachování hodnot, princip přechodu na jednotlivce, volnost zůstavitele ve volbě dědice, princip rovnosti, princip univerzální sukcese, princip volnosti dědice dědictví přijmout a princip úřední ingerence.

3.1 Princip zachování hodnot

Základní zásadou, na níž je dědické právo vystaveno, je zásada zachování hodnot. Zachování hodnot jako takové je účelem dědického práva. Tato zásada se odráží v ustanovení § 1475 odst. 2 NOZ, které nově rozšiřuje její aplikaci také na subjektivní práva a povinnosti vázané výlučně na osobu zůstavitele, pokud byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Důvodová zpráva k NOZ k tomu dodává: *"Důsledkem toho přejdou do pozůstalosti např. i zůstavitelova práva na bolestné, na satisfakci v penězích apod., byla-li za jeho života uznána nebo zažalována."*²⁴ V tomto směru by mělo dojít k posunu oproti stávající právní úpravě, která v § 579 OZ vylučuje přechod jakýchkoli subjektivních práv a povinností vázaných výlučně na osobu

²³ Srov. ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 5/2003. s. 98.

²⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona ... str. 356.

zůstavitele, a tedy nepřenosných na jiné osoby,²⁵ a rovněž k částečnému odstranění dvojkoľejnosti s úpravou v právu pracovním.²⁶

Aby se práva a povinnosti vázané výlučně k osobě zůstavitele staly součástí pozůstalosti, je tedy třeba, aby došlo buď k jejich uznání jako dluhu nebo k jejich uplatnění u orgánu veřejné moci. V případě druhém však dochází k tomu, že existence hmotněprávního nároku je podmíněna podniknutím procesněprávních kroků, což se mi jeví jako nepřijatelné, neboť hmotné právo existuje nezávisle na právu procesním, které má sloužit pouze jako prostředek k jeho realizaci, přičemž obsah toho, co má být realizováno, je určen právem hmotným.²⁷ Obecná zásada, že uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného, je zakotvena v ustanovení § 1 odst. 1 NOZ, s nímž je tedy § 1475 odst. 2 NOZ nutně v rozporu.

Orgán veřejné moci může existenci práva nebo povinnosti pouze deklarovat nebo může práva a povinnosti konstituovat, přičemž v tomto případě by šlo o nárok, kdy by muselo jít nutně o deklarování. Mám tedy za to, že přechod práv a povinností do pozůstalosti nemůže být vázán na přítomnost nebo nepřítomnost zásahu veřejné moci, neboť hmotněprávní obligační vztahy existují nezávisle na procesním právu a jejich vznik, změna a zánik mají být vázány výlučně na hmotněprávní skutečnosti, bez ohledu na to, že jde o práva a povinnosti vázané nebo nevázané výlučně k určité osobě. Domnívám se tedy, že by mělo být ponecháno výhradně na vůli povinné strany, zda svou povinnost vůči výlučné osobě uzná jako dluh, který poté do pozůstalosti přejde,

25 Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 2011, sp. zn. 25 Cdo 5162/2008.

26 Speciální úpravou k § 579 OZ je § 328 z. č. 262/2006 Sb., zákoník práce, který stanoví, že peněžité práva zaměstnance jeho smrtí nezanikají. Těmito peněžitými právy lze rozumět rovněž pohledávky na náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění. Z toho důvodu, že tato práva nelze považovat za mzdová a platová, nevztahuje se na ně omezení ve prospěch osob uvedených v § 328 odst. 1 z. č. 262/2006 Sb., a proto se tyto pohledávky v plné výši stávají předmětem dědického řízení. K tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 4. 2011, sp. zn. 21 Cdo 936/2010.

27 WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde Praha, 2008. s. 35.

nebo zda ji takto neuzná. V žádném případě bych však nepřipustila, aby bylo možné tímto způsobem změnit charakter právního vztahu soudním rozhodnutím, tzn. ze vztahu vázaného k výlučné osobě na vztah takto nevázaný.

3.2 Princip přechodu na jednotlivce

Samotná realizace zásady zachování hodnot je ovládána dvěma protichůdnými principy, a to principem kolektivistickým a principem individualistickým, který Eliáš označuje jako princip přechodu na jednotlivce. První ze jmenovaných je založen na myšlence, že majetek pozůstalého má připadnout určitému vyššímu celku, jehož byl pozůstalý členem. Tento princip nachází v českém dědickém právu omezené uplatnění. V NOZ se konkrétně projeví v institutu odúmrti, spočívajícím v připadnutí dědictví státu, pokud nedědí ani dědici povolání pořízením pro případ smrti, ani dědici ze zákona. K uplatnění tohoto institutu by však mělo docházet jen velmi zřídka, vzhledem k rozšíření pořizovací volnosti zůstavitele a ke značnému rozšíření okruhu zákonných dědiců.

Naproti tomu princip individualistický je jedním ze základních pilířů, na nichž je naše dědické právo postaveno,²⁸ což dokládá i jeho právní zakotvení v Listině základních práv a svobod.²⁹ Projevuje se jak v úpravě dědění ze závěti nebo z dědické smlouvy, tak v úpravě dědění ze zákona. V úpravě závěti jej spatřuji v § 1494 odst. 1 NOZ v obecném ustanovení, že zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. Projev tohoto principu spočívá v tom, že zákon přechod na jednotlivce umožňuje a upřednostňuje. Zároveň je však třeba podotknout, že v souladu se zásadou autonomie vůle není vyloučeno, aby zůstavitel upřednostnil kolektivistický princip a pořídil ve prospěch

²⁸ Blíže viz ŠVESTKA a kol., *Občanské právo hmotné 3*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. s. 258-259.

²⁹ Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., ZLPS, čl. 11, odst. 1 stanoví: Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.

vyššího společenského celku, kterým může být i stát nebo územní samosprávný celek. Nejvyšší soud ČR dokonce ve vztahu ke stávající právní úpravě judikoval, že dědicem ze závěti může být příspěvková organizace kraje.³⁰

Zřetelněji se proto individualistický princip projevuje v úpravě dědění ze zákona, která se realizuje v případě, že si zůstavitel dědice testamentárně nezvolí. Taxativní stanovení okruhu zákonných dědiců určených individuálně jejich příbuzenským poměrem k zůstaviteli totiž nezanechává žádný prostor k uplatnění principu kolektivismu. Ten se smí uplatnit teprve v případě, že dědictví nepřipadne žádnému dědici ze šesti dědických tříd.

3.3 Princip autonomie vůle

Poměrně zásadním způsobem je v NOZ posilněna volnost zůstavitele ve volbě dědice, vycházející ze zásady osobní autonomie. Na základě principu autonomie vůle je zůstavitel oprávněn určit dědice svého jmění nebo jeho části, stejně jako je oprávněn zvolit si, jaká část jmění má tomuto dědici připadnout. Protipólem této zásady je zásada familiarizace, podle níž by měl majetek pozůstalého připadnout tomu, kdo je se zůstavitelem pokrevně spřízněn.³¹ Za projevy zásady familiarizace ve stávající úpravě dědického práva lze považovat institut dědění na základě zákona a institut nepominutelných dědiců.

K uplatnění autonomie vůle a familiarizace ve stávající právní úpravě Mikeš uvádí, že *"spočívá na určitém kompromisu obou řešení,"*³² ale je zřejmé, že pořizovací volnost je zde oslabena na úkor dědění ze zákona celkem značně. Janečková a Horálek hodnotí stávající úpravu poněkud přísněji: *"Naše dědické právo staví zůstavitele do role subjektu, který má trpně očekávat svou smrt, a další osudy svého*

³⁰ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 9. 2008, sp. zn. 21 Cdo 158/2007.

³¹ ŠVESTKA a kol.. *Občanské právo hmotné* 3... s. 259.

³² Tamtéž.

jmění může ovlivnit jen velmi málo."³³ Oslabení principu autonomie vůle ve prospěch zásady familiarizace je patrné jednak ze systematického uspořádání ustanovení týkajících se dědického práva, kde úprava dědění ze zákona předchází dědění na základě závěti, a jednak i z dikce některých ustanovení.

Konkrétně § 461 odst. 1 OZ ve výčtu dědických titulů na prvním místě, a tedy před děděním ze závěti, uvádí právě dědění ze zákona. V první větě § 461 odst. 2 OZ je sice výslovně stanoveno, že nenabude-li dědictví dědic ze závěti, nastupují místo něho dědici ze zákona, což indikuje vyšší právní sílu závěti, ale ta je následně relativizována ve větě následující, která stanoví, že nenabude-li dědictví dědic ze závěti, nastupují místo něho dědici ze zákona. Pokud tedy např. zůstavitel označí v závěti za svého dědice někoho, kdo je ze zákona dědicem nezpůsobilým dle § 469 OZ, aniž by mu určil náhradního dědice, přirůstá podíl tohoto nezpůsobilého dědice bezvýjimečně dědicům ze zákona, kteří tak jsou upřednostňováni před ostatními závětními dědici.

Na rozdíl od úpravy stávající, pro systematiku úpravy dědického práva v NOZ je charakteristické, že vychází právě z preference principu autonomie vůle před principem familiarizace. Proto také úprava závěti a dědické smlouvy předchází úpravě dědění ze zákona. Zavedení dědické smlouvy jako samostatného dědického titulu je pak dalším projevem tohoto principu. V tomto institutu je však vůle zůstavitele limitována vůlí druhé smluvní strany, neboť k tomu, aby dědická smlouva mohla být platným dědickým titulem, musí samozřejmě dojít ke konsensu. Pokud k němu nedojde, nejde o dědickou smlouvu, lze ale na takovou listinu nahlížet jako na závěť, pokud má náležitosti, které jsou pro platnost závěti nezbytné.

Nově se princip autonomie vůle v NOZ promítá i do přirůstání dědických podílů, a dochází tak ke změně oproti úpravě stávající. Uvolněné podíly závětních

³³ JANEČKOVÁ, Eva, HORÁLEK, Vladimír. *Encyklopedie pojmů nového soukromého práva*. Praha: Linde Praha, 2012. s. 26.

dědiců již nebudou bezvýjimečně připadat dědicům ze zákona,³⁴ ale bude možné, aby za určitých podmínek vymezených v § 1504 an. NOZ připadly ostatním závětním dědicům. Dalšími projevy prosazení principu autonomie vůle v NOZ jsou bezesporu i jiné nové konstrukce týkající se institutu závěti a dědické smlouvy, jako je např. institut svěřenského nástupnictví či připuštění podmíněné závěti, rozšíření možných forem závěti a zavedení možnosti úlev při jejím pořizování, zřizování odkazů aj. Podrobněji se těmito změnami zabývají následující kapitoly.

Jak již bylo řečeno, zásada familiarizace se projevuje právě ve zmiňovaném institutu nepominutelných dědiců (*hereditas necessarii*), jejichž nárok na povinný díl omezuje zůstavitele v dispozici s jeho jměním *mortis causa*. NOZ tento institut konstituuje zcela odlišně, než jej pojímá úprava stávající, o čemž blíže pojednává kapitola 3.5 v souvislosti s výkladem o uplatnění principu rovnosti. Nutno také připomenout, že ve prospěch principu familiarizace, a tedy v neprospěch principu autonomie vůle, je do úpravy dědického práva nově zavedeno právo některých osob na zaopatření, které je upraveno v § 1665 an. NOZ.

Pokud jde o historické souvislosti uplatnění těchto dvou protichůdných zásad, Eliáš podotýká, že preference principu zákonné dědické posloupnosti by neměla být považována za produkt komunismu,³⁵ i když v jednom ze svých pozdějších příspěvků sám poukazuje na to, že *"zdejší dědické právo je stále ve vleku dvou ideologických dogmat komunismu: ,že vlastnictví musí být omezováno a že mrtvý nemá vůli"*.³⁶

34 Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 27. 1. 1983, 4 Cz 85/82.

35 ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí... s. 99.

36 ELIÁŠ, Karel. Legendy o osnově občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 17/2007. s. 634.

3.4 Princip univerzální sukcese, princip singulární sukcese

Stávající česká právní úprava dědického práva je založena na principu univerzální sukcese, zatímco singulární sukcese je v rámci dědění zcela vyloučena. Pozůstalost přechází na dědice jako jeden celek. Dědic zásadně vstupuje jak do zůstavitelových práv, tak i do jeho povinností. Janečková a Horálek však poukazují na fakt, že myšlenka univerzality je popřena *"i tím, že podle platného práva na dědice přechází povinnost vyrovnat zůstavitelovy dluhy jen do výše dané hodnotou toho, co z pozůstalosti nabyl, přičemž pro zjištění této výše je především podstatné - nejde-li o statky někde evidované (...) - co dědici sami oznámí."*³⁷ Tímto konstatováním autoři narážejí na nedostatky stávající zákonné úpravy přechodu dluhů na dědice, která je obsažena v § 470 až § 472 OZ, spočívající ve slabé ochraně věřitelů zůstavitele, jejichž pohledávky jsou uspokojitelné pouze do výše ceny dědictví nabytého dědici. NOZ tento nedostatek zhojil zavedením neomezené odpovědnosti dědiců za dluhy zůstavitele, kterou lze ale ze strany dědiců limitovat prostřednictvím institutu výhrady soupisu, což dává dědicům možnost volby, zda budou odpovídat za dluhy zůstavitele pouze do výše ceny nabytého dědictví nebo zda budou za ně odpovídat neomezeně. Tímto institutem se blíže zabývají následující kapitoly.

Princip univerzální sukcese však neznamená, že na dědice přecházejí absolutně všechna práva a povinnosti, která zůstaviteli náležela. Některá práva a povinnosti jsou vázána výhradně na konkrétní osobu, a proto po její smrti zanikají.³⁸ Zásadním ustanovením je proto § 1475 odst. 2 NOZ, který nově připouští dědění práv a povinností vázaných výlučně na osobu zůstavitele, pokud byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Tímto ustanovením jsem se blíže zabývala již v souvislosti se zásadou zachování hodnot.

³⁷ JANEČKOVÁ, Eva, HORÁLEK, Vladimír. *Encyklopedie pojmů...* s. 27.

³⁸ Blíže viz FIALA, Josef a kol. *Občanské právo*. Praha: ASPI, a. s., 2006. s. 275.

Vraťme se proto nyní k singulární sukcesi. Za singulární sukcesi nelze de lege lata považovat přechod věcí a práv na základě závěti, v níž tyto věci a práva zůstavitel specifikuje, neboť i v tomto případě se na nabyvatele hledí jako na dědice, a proto se i on podílí na odpovědnosti za dluhy, kterými je dědictví zatíženo. Namísto této úpravy přechodu jednotlivých věcí a práv na dědice zavádí NOZ institut odkazu, prostřednictvím něhož dochází k singulární sukcesi práv buď k určité věci, k věcem určitého druhu nebo k pohledávce na odkazovníka.

Skutečnost, že je ve stávající právní úpravě singulární sukcese vyloučena v rámci dědění, ovšem zdaleka neznamená, že je vyloučena zcela. Jinak než děděním přecházejí některá specifická práva a povinnosti výslovně uvedená v zákoně. Tak je tomu např. u práv na ochranu osobnosti zemřelé osoby (§ 15 OZ), u přechodu nájemního práva k bytu (§ 706 OZ), u mzdových a platových práv zaměstnance vůči zaměstnavateli (§ 328 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb.), u pojistného plnění z pojištění osob (§ 51 zákona č. 37/2004 Sb.) nebo u peněžitých nároků z nemocenského pojištění (§ 51 zákona č. 187/2006 Sb.).

Za specifický typ singulární sukcese ve stávající právní úpravě je považován také případ, kdy majetek zůstavitele připadá státu tzv. odúmrtí na základě § 462 OZ. Ani v tomto případě stát nemá postavení dědice. Naproti tomu NOZ již stát dědicí na základě odúmrtí za dědice považuje, ovšem při zachování určitých zvláštností vymezených v § 1634 NOZ. Proto ustanovení o odúmrtí systematicky řadí do dílu čtvrtého, který upravuje zákonnou dědickou posloupnost.

3.5 Princip rovnosti

Na osoby dědiců se vztahuje princip rovnosti a princip volnosti dědice dědictví přijmout. Eliáš poukazuje na fakt, že princip rovnosti vzhledem k zásadě pořizovací volnosti zůstavitele neplatí snad nikde absolutně,³⁹ nicméně v české úpravě se projevuje v tom, že dědictví má být mezi dědice téže dědické skupiny rozděleno rovnoměrně, aniž by byl někdo upřednostňován, a dále v tom, že *"dědic je dědicem s tímž právním postavením, ať již je povolán závětí, smlouvou nebo zákonem."*⁴⁰

Téma rovnosti dědiců se dotýká vztahu dědiců v pravém slova smyslu a dědiců nepominutelných. Je otázkou, proč se NOZ drží zavádějícího označení "nepominutelný dědic", pokud osoba, které náleží právo na povinný díl, dědicem v pravém smyslu slova není.⁴¹ Nemá totiž právo na podíl z pozůstalosti jako dědicové v pravém slova smyslu, nýbrž má právo pouze na peněžní částku rovnající se hodnotě jejího povinného dílu (§ 1654 odst. 1). Vzhledem k tomu, že nepominutelnému dědici tedy vůbec nevzniká právo k pozůstalosti, ale pouze obligační nárok vůči dědici nabyšímu dědictví, nelze chápat jejich nároky na dědictví jako nerovné, když takový nárok vzniká pouze dědici v pravém slova smyslu.

V tomto směru dochází v NOZ ke značnému posunu oproti stávající právní úpravě, která za jistých okolností tzv. neopomenutelnému dědici⁴² podle § 479 OZ postavení dědice přiznává.⁴³ Neopomenutelný dědic získává postavení dědice v pravém smyslu slova teprve účinným dovoláním se relativní neplatnosti závěti jako dědického

39 ELIÁŠ, Karel: Základní pojetí... s. 99.

40 Tamtéž.

41 Dědicem v pravém slova smyslu mám na mysli dědice v užším slova smyslu, jak jej chápe David Kittel v KITTEL, David. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2/2011. s. 14.

42 Pojem "neopomenutelný dědic" je užíván v odborné literatuře ve vztahu ke stávající právní úpravě k označení osob dle § 479 OZ. Naproti tomu nová právní úprava již užívá termínu "nepominutelný dědic" ve smyslu § 1643 odst. 1 NOZ.

43 Srov. FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006. s. 372. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 4 Cz 7/79: „Nároky neopomenutelných dědiců nejsou nároky na peněžitou úhradu jejich podílu vůči dědici ze závěti, nýbrž jsou nárokem na příslušný díl majetku zanechaného zůstavitelem.“

titulu, která je takto zneplatněna v části, v níž nároku dle § 479 OZ odporuje. Proto lze postavení dědice v pravém smyslu slova a dědice neopomenutelného za stavu účinnosti OZ chápat jako nerovné, neboť právo na dědický podíl vzniká prvnímu z nich automaticky, kdežto ve vztahu ke druhému z nich je podmíněno jeho právním úkonem.⁴⁴

NOZ tento nedostatek odstranil tak, že pojal právo nepomenutelného dědice jako obligační nárok vzniklý na základě zákona, tedy nikoli jako nárok dědický a nikoli jako nárok podmíněný. Stejným způsobem, tedy jako nárok vznikající ze zákona a nikoli jako nárok ryze dědický, zakotvil NOZ také právo některých osob na zaopatření. O tomto tématu blíže pojednávají následující kapitoly.

3.6 Princip volnosti dědice dědictví přijmout, princip úřední ingerence

Zásada autonomie vůle se neuplatňuje pouze ve vztahu k zůstaviteli. Její obměnou ve vztahu k dědici je volnost rozhodnout se, zda dědictví přijme či nikoli. Princip volnosti dědice dědictví přijmout se ve stávající právní úpravě projevuje tak, že ačkoli dědic nabývá dědictví smrtí zůstavitele, je oprávněn je v určité lhůtě odmítnout. Účinky platného odmítnutí pak působí zpětně ke dni smrti zůstavitele a na tohoto odmítnuvšího dědice se hledí, jako by se smrti zůstavitele nedožil.⁴⁵

Zatímco podle stávající právní úpravy presumptivní dědic nemá zákonnou možnost odmítnout dědictví předem, neboť právo odmítnout dědictví mu vzniká až se vznikem jeho dědického práva a tedy okamžikem zůstavitelovy smrti, NOZ mu toto právo přiznává pomocí institutu zřeknutí se dědictví (renunciace). Potenciální dědic se tak může za zůstavitelova života zříci svého dědického práva smlouvou,

⁴⁴ Blíže k problematice neopomenutelných dědiců ve stávající právní úpravě viz KITTEL, David. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2/2011, s. 14. Dále rovněž viz BARTOŠ, Jiří. Krátce k výpočtu povinného dílu neopomenutelných dědiců a k pojmu dědic. *Ad Notam*, 3/2011, s. 23.

⁴⁵ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 1404.

kterou se zůstavitelem uzavře ve formě veřejné listiny. Kromě toho je v NOZ nově zaveden také institut vzdání se dědictví ve prospěch jiného dědice. Těmto institutům je však věnována samostatná kapitola, a proto se jimi nyní nebudu blíže zabývat.

Uplatnění principu volnosti dědice dědictví přijmout se v NOZ nově promítá i do přechodu dluhů na dědice, což souvisí, jak již bylo zmiňováno výše, i s mírou uplatnění principu univerzality. De lege ferenda budou mít dědicové právo přijmout dědictví buď s výhradou soupisu nebo bez výhrady soupisu, od čehož se bude odvíjet jejich odpovědnost za dluhy, kterými bude pozůstalost zatížena. Princip volnosti dědice přijmout dědictví se v tomto případě tedy spíše modifikuje do principu volnosti dědice přijmout v plné míře dluhy váznoucí na dědictví.

Pokud jde o uplatnění principu úřední ingerence do dědického práva, nedochází v NOZ oproti stávající úpravě ke změnám v tom smyslu, že i nadále bude soud nabytí dědictví pouze potvrzovat, aniž by k němu museli dědicové podávat dědické přihlášky, na jejichž podkladě by pak soud dědictví odevzdával. Nedochází totiž k obnovení institutu ležící pozůstalosti, a proto taková opatření ani nejsou nutná.

4 Jednotlivé instituty dědického práva v novém občanském zákoníku

Vzhledem k rozsahu úpravy dědického práva v NOZ a vzhledem k počtu změn, které tato úprava do dědického práva přináší, se tato kapitola v žádném případě nesnaží podat úplnou a podrobnou analýzu všech institutů, které by si takovou pozornost jistě zasloužily. Ve výkladu jednotlivých institutů se tato práce naopak snaží vystihnout jejich podstatu, jejich stěžejní vlastnosti, účel a celkový význam v systému dědického práva, jak jej koncipuje nová právní úprava.

Cílem této kapitoly je podat ucelený obraz hlavních institutů dědického práva ve světle změn, které nová právní úprava přináší. Konkrétně půjde o problematiku nabývání dědictví, dědické způsobilosti a nezpůsobilosti, dispozice s dědickým právem a dědictvím, dále se budu zabývat jednotlivými druhy pořízení pro případ smrti, v rámci kterých bude pojednáno i o novém institutu odkazu, a nakonec se budu krátce zabývat i tématem přechodu dluhů zůstavitele na dědice.

4.1 Nabytí dědictví

Přestože se NOZ nevrací k institutu ležící pozůstalosti, jak ji znalo české právo před rokem 1950, neobsahuje ani žádné ustanovení, které by explicitně zakotvilo pravidlo, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele, jako je tomu v úpravě stávající. Dědický nápad je sice upraven v § 1479 NOZ, který stanoví, že dědické právo vzniká smrtí zůstavitele, ale pojem vzniku dědického práva nelze ztotožňovat s pojmem nabytí dědictví. Dědické právo je totiž definováno ustanovením § 1475 odst. 1 NOZ jako právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní, aniž by bylo dále co řečeno o okamžiku jejího nabytí.

Přestože návrh NOZ a důvodové zprávy z roku 2005 obsahoval ustanovení § 1412, které za okamžik nabytí dědictví dědicem určovalo smrt zůstavitele,⁴⁶ bylo od tohoto ustanovení v konečném znění zákona upuštěno. Důvodová zpráva k NOZ z května 2011 k tomu uvádí: *"Smrtí zůstavitele vzniká dědici dědické právo, tedy právo na pozůstalost nebo na poměrný díl z pozůstalosti. Kdy toto právo dospěje, záleží na různých okolnostech. Při dědění ze zákona nabývá dědic dědictví smrtí zůstavitele, ale při dědění ze závěti nebo podle dědické smlouvy může být dospělost dědického práva vázána na splnění podmínky, doložením času nebo při povolání svěřenského nástupce. Proto ustanovení o nabytí dědictví nestanovují, že se dědictví nabývá již zůstavitelovou smrtí, protože dědic může nabýt pozůstalost nebo poměrný díl z ní i později."*⁴⁷ Vzápětí si ale tatáž důvodová zpráva v souvislosti s pojednáním o správě pozůstalosti protiřečí: *"Dědici sice nabývají dědictví již smrtí zůstavitele, přece jen se však až do soudního potvrzení, že dědictví nabyli, na pozůstalost hledí jako na zvláštní majetkovou masu."*⁴⁸ Ustanovení, které by obecně určovalo okamžik nabytí dědictví tedy v NOZ chybí, takže relativizace delačního principu je zde ještě více zřejmá než v úpravě stávající.

Na prolomení zásady nabývání dědictví smrtí zůstavitele v OZ upozornili již Mikeš a Švestka v souvislosti s pojednáním o zavedení institutu správce dědictví zákonem č. 554/2004 Sb., když poukázali na fakt, že pokud zůstavitel stanoví, aby po jeho smrti spravoval jeho majetek nebo jeho část správce dědictví, odnímá tak správu dědictví dědicům.⁴⁹ Za stavu účinnosti stávající právní úpravy tak soud sice potvrdí nabytí dědictví k okamžiku smrti zůstavitele, ale v období mezi smrtí zůstavitele a nabytím právní moci tohoto soudního rozhodnutí jsou práva nabyvšího

46 *Návrh zákona a důvodové zprávy z roku 2005* [online]. obcanskyzakonik.justice.cz. [cit.14.dubna 2011]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny_mce-storage/files/2011/OZ_verze_2005.pdf> s. 549.

47 *Důvodová zpráva k návrhu zákona ...* s. 993.

48 Tamtéž. s. 994.

49 MIKEŠ, Jiří, ŠVESTKA, Jiří. Nad novou institucí správce dědictví. *Právní rozhledy*, 2005, č. 2, s. II.

dědice k jeho dílu omezena pravomocemi správce dědictví, a plně tak na něj přejdou právě až s právní mocí rozhodnutí o dědictví.⁵⁰

NOZ institut správce dědictví modifikuje do podoby správce pozůstalosti a doplňuje jej o institut vykonavatele závěti, který spravuje pozůstalost, pokud jej zůstavitel jako vykonavatele závěti povolá, aniž by zároveň povolal také správce pozůstalosti. V tomto směru je tedy polemika Mikeše a Švestky aplikovatelná i na novou právní úpravu.

Na další instituty, které zásadu přechodu dědictví na dědice smrti zůstavitele relativizují, ať už v úpravě *de lege lata* nebo v úpravě *de lege ferenda*, upozornil také Jindřich poukazem na instituty odmítnutí dědictví v rámci dědického řízení, přenechání dědictví věřitelům k úhradě dluhů a dohody mezi dědici.⁵¹ Autor měl pravděpodobně na mysli skutečnost, že pokud soud potvrdí nabytí dědictví osobě, která v okamžiku smrti zůstavitele nefigurovala mezi potenciálními dědici, stane se sice tato osoba dědicem zpětně k okamžiku smrti zůstavitele, ale před nabytím právní moci procesního rozhodnutí, kterým se tato osoba stala účastníkem dědického řízení, nemá tato osoba možnost žádným způsobem své takto zpětně nabyté právo uplatnit.

NOZ institut odmítnutí dědictví v našem právním systému ponechává. Přejímá rovněž institut dohody mezi dědici o rozdělení pozůstalosti, i když přípustnost takových dohod určitým způsobem limituje. Co se týká úpravy pozůstalosti, která je zatížena dluhy, zavádí NOZ úpravu zcela novou, která si zaslouží bližší zkoumání, a proto jí je věnována samostatná kapitola.

Lze tedy říci, že NOZ se striktně nekloní ani k institutu ležící pozůstalosti, ani k nabývání dědictví k okamžiku smrti zůstavitele. S ohledem na výše uvedená fakta lze tvrdit, že NOZ sice existenci ležící pozůstalosti jako zvláštní majetkové masy

⁵⁰ Pro případy, kdy není vykonávána vůči majetku správa dědictví srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. listopadu 2000, sp. zn. 24 Cdo 484/2000.

⁵¹ JINDŘICH, Miloslav. Nová právní úprava institutu správce dědictví v českém právním řádu. *Právní zpravodaj*, 11/2004. s. 3.

implicitně uznává, ale přesto se znovuzavedení tohoto institutu brání s odkazem na argument, že "se jedná o umělý institut cizí nazírání lidu"⁵² a že se jedná o konstrukci v kontinentální Evropě ojedinělou oproti pojetí stávajícímu, které "odpovídá řadě konvenčních úprav dědického práva v kontinentální Evropě, v praxi se vžil a jeho uplatňování nepůsobí vážnější obtíže."⁵³

Důvodová zpráva k NOZ na obranu institutu nabývání dědictví smrtí zůstavitele, jak jej známe ze stávající právní úpravy, dodává bez ohledu na výše zmiňované polemiky, že "nejsou (...) vážné teoretické ani praktické důvody měnit základ stávající koncepce. Naopak převažují důvody k jejímu zásadnímu zachování,"⁵⁴ aniž by však tyto důvody konkretizovala.

4.2 Dědická (ne)způsobilost

Co se týká objektivní dědické způsobilosti fyzických osob, nepřináší nová právní úprava žádné změny. Jinak je tomu v případě objektivní dědické způsobilosti osob právnických, které jsou způsobilými dědici (popř. odkazovníky) i v případě, že mají vzniknout teprve v budoucnu, a to bez ohledu na jejich právní formu, ovšem za splnění zákonné podmínky, že k jejich vzniku dojde do jednoho roku od smrti zůstavitele. To je ve srovnání se stávající úpravou významná změna, neboť dosud byla objektivní dědická způsobilost zákonem přiznána pouze právnickým osobám již vzniklým, i když s výjimkou nadací a nadačních fondů, jejichž právní subjektivita se podle stávající právní úpravy finguje⁵⁵ až do doby jejich skutečného vzniku, k němuž má dojít předepsaným způsobem podle závěti.⁵⁶

52 Důvodová zpráva k návrhu zákona... s. 936.

53 Tamtéž. s. 936-937.

54 Důvodová zpráva k návrhu zákona... s. 937.

55 MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. s. 25.

56 Srov. § 3 odst. 1-3 zákona č.227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech.

Bohužel ale zákon ani důvodová zpráva k NOZ k pořízení pro případ smrti ve prospěch dosud neexistující právnické osoby žádná bližší vysvětlení neuvádí, takže mi není zřejmé, nakolik konkrétní by měla být formulace, kterou zůstavitel ve prospěch takové neexistující osoby pořizuje. Pořídí-li ve prospěch již založené právnické osoby, bude pravděpodobně stačit její dostatečná identifikace. Pokud má ovšem zákon umožňovat pořizování pro případ smrti ve prospěch právnických osob dosud nezaložených, měl by zároveň stanovit, které identifikační údaje budou pro jejich následné založení dostačující v případě, že nebude možné za zakládající dokument považovat samotné pořízení pro případ smrti, např. z důvodu obsahových nenáležitostí.

Při absenci takové úpravy by totiž mohly nastat situace přičící se principům některých institutů dědického práva, především ochraně zájmů zůstavitele, konkrétně ochraně jeho projevené vůle. Tak např. pokud by zůstavitel odkázal veškerý majetek ve prospěch dosud nezaložené společnosti s ručením omezeným, aniž by dostatečně určil jejího zakladatele, mohl by se tímto zakladatelem stát i jeho vyděděný potomek, popř. nezpůsobilý dědic, který by posléze jako jediný společník společnosti mohl samozřejmě rozhodnout o její likvidaci a likvidační zůstatek by mu po zániku společnosti připadl. Takové obcházení zákona by bylo samozřejmě nežádoucí, a proto by bylo lépe mu předejít.

Podstatných změn se v rámci NOZ dočkala i právní úprava subjektivní dědické způsobilosti. Ta nejprve s drobnými modifikacemi přejímá dva základní důvody dědické nezpůsobilosti a ty následně rozšiřuje o další dva.

První důvod dědické nezpůsobilosti již není definován jako dopuštění se úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům, ale jako dopuštění se činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu. Došlo tedy k rozšíření tohoto důvodu nejen co do okruhu osob, proti nimž dané jednání zakládá důvod nezpůsobilosti, ale došlo

také k rozšíření definice tohoto jednání, aby toto ustanovení postihovalo i protiprávní činy učiněné úmyslně osobami trestně neodpovědnými.⁵⁷

Druhý důvod dědické nezpůsobilosti je v NOZ definován jako dopuštění se zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli. Zákon rovněž uvádí demonstrativní výčet těchto zavrženíhodných činů, což stávající úprava postrádá. Oproti úpravě v OZ je zde rozdíl také v tom, že delikt nemusí směřovat proti samotnému projevu zůstavitelovy vůle, ale šířeji je stanoveno, že musí směřovat proti zůstavitelově poslední vůli vůbec.⁵⁸

Pro oba zmiňované důvody platí, že pokud zůstavitel nezpůsobilému dědici výslovně jeho čin promine, tento dědic se stává dědicem způsobilým.⁵⁹ Pokud se tak ovšem nestane, pak je nezpůsobilý dědit z jakéhokoli dědického titulu. § 1481 NOZ o takové osobě jednoduše stanoví, že je z dědického práva vyloučena.

Z povahy těchto důvodů dědické nezpůsobilosti lze usoudit, že se jich mohou dopustit jak osoby fyzické, tak osoby právnické. To však neplatí u dvou následujících důvodů, které do českého dědického práva nově zavádí § 1482 NOZ. Předpokladem vzniku těchto důvodů je existence rodinných vztahů, a proto se samozřejmě budou vyskytovat pouze u osob fyzických.

V prvním případě se jedná o dědickou nezpůsobilost manžela zůstavitele, proti němuž podal zůstavitel návrh na rozvod v důsledku toho, že se vůči němu manžel dopustil činu naplňujícího znaky domácího násilí, a řízení o rozvod v den zůstavitelovy smrti probíhá. Ve druhém případě se jedná o dědickou nezpůsobilost rodiče zůstavitele, a to takového rodiče, který byl zbaven rodičovské odpovědnosti proto, že ji či její výkon zneužíval nebo že výkon rodičovské odpovědnosti z vlastní viny závažným způsobem

⁵⁷ *Důvodová zpráva k návrhu zákona ...* s. 938.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Stávající právní úprava v § 469 OZ jako podmínku zániku subjektivní dědické nezpůsobilosti vyžaduje odpuštění činu zůstavitelem. K tomu srov. KARHANOVÁ, Martina. Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny. *Ad Notam*, 4/2011, s. 8. Karhanová zde upozorňuje na to, že otázka odpuštění není otázkou právní, ale skutkovou.

zanedbával. V obou těchto případech by se dalo hovořit o nezpůsobilosti částečné, neboť tyto důvody zakládají nezpůsobilost pouze pro dědění ze zákona. Z ostatních dědických titulů tyto osoby dědit mohou. Na rozdíl od nezpůsobilosti podle § 1481 NOZ se však nepřipouští, aby nezpůsobilost zanikla výslovným prominutím ze strany zůstavitele.

Otázkou zůstává, proč zákonodárce zvolil u každé z dvojic důvodů dědické nezpůsobilosti jiný způsob jejich "zhojení". Důvodová zpráva k NOZ k tomu žádné vysvětlení nepodává a ani odborná veřejnost se k tomuto tématu zatím nevyjádřila. Mám za to, že s principem autonomie vůle zůstavitele by nejlépe korespondovalo řešení, které by umožňovalo využití obou variant v obou případech. Zůstavitel by si tak mohl vybrat, zda dotyčné osobě promine čin zcela a "vrátí" jí tak veškerá její dědická práva, nebo jí poskytne ze své pozůstalosti pouze omezenou hodnotu.

4.3 Dispozice s dědickým právem a s dědictvím

Jak již bylo řečeno v souvislosti s principem volnosti dědiců dědictví přijmout, zavádí nová úprava do českého dědického práva vedle možnosti dědictví odmítnout také možnost zříci se jej předem a možnost vzdát se jej ve prospěch jiného dědice. Všechny tyto instituty jsou upraveny v prvním dílu třetí hlavy. V osmém dílu jsou pak obsažena ustanovení upravující zcizení dědictví. Do kapitoly pojednávající o dispozicích s dědickým právem a s dědictvím by mohlo být zařazeno i pojednání o institutu dědické smlouvy, jemuž je ale vzhledem k jeho specifčnosti věnována samostatná kapitola.

Pokud jde o terminologii, jeví se jako příhodné, že zákonodárce v NOZ důsledně odlišuje předměty dispozice u jednotlivých institutů, kdy u zřeknutí se je tímto předmětem "dědické právo", kdežto u odmítnutí, vzdání se a zcizení je jím "dědictví". Vysvětlení k tomu podává historický komentář k obecnému zákoníku občanskému: *"Zmínka o možnosti 'odmítnouti dědictví' ukazuje potřebu lišiti jednak odmítnutí dědictví, jednak vzdání se dědického práva. 'Odmítnouti dědictví' může jen delát, t. j. ten, jenž má pro sebe důvod dědictví třebas jen podmíněného a jemuž už dědický podíl napadl smrtí zůstavitele."*⁶⁰ Stejně tak se může delát dědictví vzdát ve prospěch jiného dědice nebo dědictví zcizit.

4.3.1 Zřeknutí se dědického práva

Zřeknutí se dědického práva je upraveno v § 1484 NOZ. Tento institut umožňuje presumptivnímu dědici disponovat s dědickým právem ještě před smrtí zůstavitele. Důvodová zpráva k NOZ uvádí, že nová úprava tohoto institutu vychází

⁶⁰ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl třetí.* Praha: Právnícké nakladatelství a nakladatelství V. Linhart, 1936. Reprint původního vydání. Praha: CODEX Bohemia, s.r.o., 1998. s. 530.

především z předválečné osnovy československého občanského zákoníku, resp. ze zákoníku rakouského, ale z toho důvodu, že jde o institut obnovovaný po delší době, zvolil zákonodárce úpravu podrobnější.⁶¹

Vzhledem k tomu, že smyslem tohoto institutu je smluvně upravit práva a povinnosti presumptivního dědice *mortis causa*, podobá se institutu dědické smlouvy. Je však nutné je od sebe důsledně odlišovat, neboť dědickou smlouvou se delační důvod tvoří, kdežto smlouvou o zřeknutí se dědického práva se delační důvod ruší.⁶²

Smlouva o zřeknutí se dědického práva vyžaduje formu veřejné listiny. Zákon zde na rozdíl od úpravy dědických smluv nevyžaduje, aby tato smlouva byla uzavřena osobním jednáním. Osobní jednání se proto samozřejmě nevyžaduje ani u její změny či zrušení. Z formálního hlediska jsou dokonce na zrušení takové smlouvy kladeny nižší požadavky než na její uzavření, a lze ji tak zrušit písemně bez nutnosti formy veřejné listiny.⁶³

Stranami smlouvy jsou vždy zůstavitel a presumptivní dědic. Naše právní úprava neumožňuje předem se zříci dědického práva bez souhlasu zůstavitele, tedy ani jednostranným právním úkonem, ani smlouvou dědice s jiným dědicem či třetí osobou. Jednak takovou možnost žádné ustanovení o zřeknutí se dědického práva dědicům nedává a jednak by smlouva s takovým předmětem naplňovala účel smlouvy o zcizení dědictví podle § 1714 NOZ, jejíž úprava výslovně stanoví, že dědictví lze zcizit až po smrti zůstavitele. Toto ustanovení je provedením zásady *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet* a zároveň naplňuje účel ochrany zájmů zůstavitele.

Účinky zřeknutí se dědického práva obecně působí i vůči potomkům dědice. Pokud by tomu tak být nemělo, musely by to strany ve smlouvě vyloučit.

⁶¹ *Důvodová zpráva k návrhu zákona ... s. 940.*

⁶² ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému...* s. 69.

⁶³ K náležitostem formy smlouvy o zřeknutí se dědického práva a jejího následného zrušení viz diskuzi na toto téma v *Důvodová zpráva k návrhu zákona ... s. 940-942.*

V tomto spatřuji velký význam institutu zřeknutí se dědictví, neboť dle stávající úpravy, která umožňuje pouze dědictví odmítnout, není možné jakkoli potomky odmítnuvšího dědice z dědění vyloučit bez toho, aby museli dědictví sami odmítnout. Pěcha v rámci úvahy *de lege ferenda* ke znovuzavedení tohoto institutu do našeho právního řádu dodává, že by "omezilo (případně úplně vyloučilo) nutnost provádění zápočtů na podíly dědiců ze zákona (...), což působí mnohdy rozpory mezi jednotlivými dědici,"⁶⁴ s čímž nelze jinak než souhlasit.

Co se týká smluvního rozsahu zřeknutí se dědictví, zákon nestanoví žádná omezení. Je proto přípustné, aby si strany ujednaly zřeknutí se zcela i zčásti, za náhradu nebo bez ní, atp. Je však nutné mít na paměti, jak upozorňuje i důvodová zpráva k NOZ, že věřitelé presumptivního dědice nemají možnost dovolávat se relativní neúčinnosti takové smlouvy cestou odpůrčího práva, pokud obsahem smlouvy o zřeknutí se dědického práva není jakýkoli majetkový převod.

NOZ dále stanoví zákonnou domněnku, že pokud se dědic zřekne dědického práva, zříká se tím i práva na povinný díl, avšak kdo se zřekne práva na povinný díl, nezříká se tím práva z dědické posloupnosti. Důvodová zpráva k NOZ spatřuje praktický význam tohoto ustanovení v případech, kdy se nepominutelný dědic zřekne práva na povinný díl v souvislosti s tím, že zůstavitel zamýšlí pořídit o svém jmění závěti, dovětkem či dědickou smlouvou a nezatížit takto povolané dědice nebo odkazovníky povinností k vyplacení povinného dílu, ale takové pořízení nakonec neučiní nebo je učiní a následně zruší, nebo takto povolaný dědic zůstavitele nepřezije, stane se nezpůsobilým k dědictví a podobně.⁶⁵

Konečně, § 1484 odst. 2 NOZ stanoví, že pokud se dědic zřekne dědického práva ve prospěch jiné osoby, má se za to, že toto zřeknutí platí, pouze pokud se tato

64 PĚCHA, František. K otázce smluvního zřeknutí se dědického práva, pořizování vzájemných závětí a uzavírání dědických smluv. *Ad Notam*, 1/2001. s. 18.

65 *Důvodová zpráva k návrhu zákona ...* s. 941-942.

osoba stane dědicem. Podobné ustanovení lze nalézt také v rámci úpravy institutu dědické smlouvy, kde je stanoveno, že pokud byla dědická smlouva uzavřena s tím, že se ostatní dědicové zřekli svého dědického práva, pozbývá zřeknutí se dědictví účinky, nedědí-li dědic povoláný v dědické smlouvě.

4.3.2 Odmítnutí dědictví

Na úpravě odmítnutí dědictví v NOZ se toho ve srovnání se stávající úpravou příliš nemění. Nadále se jedná o jednostranný právní úkon dědice, který je možno učinit až po smrti zůstavitele, a to ve formě prohlášení vůči soudu, jež musí být učiněno do jednoho měsíce ode dne, kdy byl dědic o právu odmítnout a o následcích odmítnutí soudem vyrozuměn. Nově se v § 1487 odst. 1 NOZ stanoví, že tato lhůta činí tři měsíce v případě, že má dědic jediné bydliště v zahraničí, a i nadále je zachována možnost soudu lhůtu k odmítnutí z důležitých důvodů prodloužit. NOZ tentokrát výslovně stanoví, že toto prodloužení musí být přiměřené. Prohlášení o odmítnutí, neodmítnutí nebo přijetí učiněné v této lhůtě je neodvolatelné a lze jej rovněž učinit prostřednictvím zmocněnce, který je k tomu v plné moci výslovně oprávněn. Na odmítnuvšího dědice se hledí, jako by dědictví nikdy nenabyl.

Odmítnutí nemůže učinit dědic, který uzavřel se zůstavitelem dědickou smlouvu, která by takové odmítnutí výslovně vylučovala. Rovněž nelze odmítnout dědictví pod podmínkou, s výhradou nebo jen z části; jediná výjimka z tohoto pravidla je připuštěna v případě odmítnutí dědictví nepominutelným dědicem, který může odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu. Nová právní úprava stanoví, že k odmítnutí dědictví se nepřihlíží, dal-li dědic již svým počínáním najevo, že chce dědictví přijmout. Bližší specifikaci takového počínání se zákonodárce vyhýbá, proto

bude výklad tohoto pojmu záviset na úvaze jednotlivých soudů, jak tomu bylo doposud.⁶⁶

Nově je do úpravy odmítnutí dědictví v § 1488 NOZ zařazeno pravidlo, které stanoví, že pokud zemře dědic před uplynutím lhůty pro odmítnutí dědictví, přechází jeho právo odmítnout dědictví na jeho dědice a nezanikne dříve, než tomuto dědici uplyne lhůta k odmítnutí dědictví i po předchozím dědici. Nový dědic se proto může rozhodnout, zda dědictví po prvním zůstaviteli přijme, nezávisle na jeho rozhodnutí o přijetí dědictví po zůstaviteli druhém.

4.3.3 Vzdání se dědictví

Institut vzdání se dědictví je upraven v § 1490 NOZ, ale použijí se na něj rovněž ustanovení § 1714 až § 1720 NOZ o zcizování dědictví, neboť se jedná o instituty podobné. V obou případech dochází k volnému převodu dědictví (k němuž z podstaty věci může docházet až po smrti zůstavitele) na určité osoby s tím, že vzdání se dědictví je *"pouhou modalitou (zcizení dědictví, pozn. autorky), která se liší jen v tom, že projevy vůle stran zachytí soudní protokol."*⁶⁷

K využití institutu vzdání se dědictví je oprávněn dědic, který dědictví neodmítl, a činí tak jednostranným prohlášením učiněným vůči soudu v řízení o dědictví. Přestože se jedná o úkon jednostranný, nebude se k němu v dědickém řízení přihlížet, pokud s ním nebude souhlasit osoba, v jejíž prospěch se dědic svého dědictví vzdává.⁶⁸ Vzdání se dědictví je totiž možné pouze ve prospěch jiného dědice. Nelze se vzdát dědictví ve prospěch osoby, která dědicem není. Zákon sice neuvádí, zda musí prohlášení o vzdání se dědictví obsahovat výslovné určení dědice, v jehož

66 Srov. např. usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 321/99-171 ze dne 30. 11. 1999, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. března 2001, sp. zn. 21 Cdo 1351/2000 nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 12. 2011, sp. zn. 21 Cdo 2149/2009

67 *Důvodová zpráva k návrhu zákona ...* s. 944.

68 Vyplyvá to z principu volnosti dědice dědictví přijmout. Viz kapitulu 3.6.

prospěch se dotyčná osoba vzdává, lze ale dovodit, že platné bude i vzdání se obecně ve prospěch ostatních dědiců, jestliže tito se vzdáním se v jejich prospěch budou souhlasit a budou splněny i ostatní zákonné podmínky.

Zákon stanoví, že pokud se dědictví vzdává nepominutelný dědic, vždy se tím vzdává také svého práva na povinný díl, a to s účinností i pro své potomky. Na rozdíl od institutu odmítnutí dědictví již tedy nepominutelnému dědici nenáleží právo na výhradu povinného dílu. Na druhou stranu však zákon nevylučuje, a důvodová zpráva s takovou možností výslovně počítá, aby se dědic vzdal svého dědictví jen zčásti. V každém případě však platí, že pokud byl dědic, který se dědictví vzdal, obtížen příkazem, nařízením odkazu nebo jiným opatřením, které podle zůstavitelovy vůle může a má splnit jen osobně, nezabývá se tímto úkonem povinností splnit takové opatření.

Vzhledem, k tomu, že nutným předpokladem vzdání se dědictví je jeho neodmítnutí, tedy přijetí, jde tu o převod majetkových práv k dědictví, která tak přešla na dědice okamžikem zůstavitelovy smrti, a dědic proto s nimi může volně nakládat. Proto se na takový převod vztahuje ochrana práv třetích osob, zvláště věřitelů, kteří pak mají právo takovému právnímu úkonu odporovat.

4.3.4 Zcizení dědictví

V případě zcizení dědictví se sice jedná o institut obligačního práva, ale přesto je systematicky zařazen do části třetí spolu s instituty práva dědického. V této části je mu věnován poslední osmý díl. Důvodová zpráva uvádí, že k takovému zařazení došlo v zájmu přehlednosti, v souvislosti s tím, že s ohledem na povahu tohoto institutu by jeho úprava *"jen obtížně hledala v systematickém uspořádání čtvrté části*

*zákona své místo.*⁶⁹ V tomto směru se důvodová zpráva k NOZ rovněž odvolává na úpravy zahraniční.

Jak již bylo řečeno v kapitole zabývající se zřeknutím se dědického práva, dědictví lze zcizit teprve po smrti zůstavitele, a samozřejmě zde opět platí zásada *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet*, takže nemůže dojít k jeho zcizení osobou, která dědictví odmítla. Na rozdíl od vzdání se dědictví však může být dědictví zcizeno i ve prospěch osoby odlišné od zůstavitelova dědice.

K platnosti smlouvy o zcizení dědictví se vyžaduje forma veřejné listiny. Zákon navíc ukládá stranám povinnost bez zbytečného odkladu oznámit zcizení soudu, který vede řízení o dědictví. Jelikož ale nestanoví žádné zvláštní právní následky porušení této povinnosti, je zřejmé, že to nebude mít vliv na platnost smlouvy, ale samozřejmě takové porušení bude zakládat odpovědnost za škodu takto způsobenou.

Zcizením dědictví nabyvatel vstupuje do práv a povinností náležejících k pozůstalosti, vzájemná práva a povinnosti nabyvatele a zůstavitele pak upravují § 1716 až 1719 NOZ. Za dluhy zůstavitele jsou věřitelům nabyvatel i zcizitel ze zákona zavázáni společně a nerozdílně. Zvláštností tohoto institutu je možnost stran uzavřít smlouvu o zcizení dědictví jako smlouvu odvážnou, tzn. takovou, která neobsahuje seznam práv a povinností náležejících k dědictví. Z takové smlouvy sice nabyvateli plynou jistá rizika, ale na druhou stranu lze předpokládat, že pro něj uzavření odvážné smlouvy bude znamenat příslib potenciálního zisku.

⁶⁹ *Důvodová zpráva k návrhu zákona ... s. 1004.*

4.4 Pořízení pro případ smrti - všeobecná ustanovení

NOZ považuje za pořízení pro případ smrti závěť, dědickou smlouvu a dovětek. V těchto institutech se nejsilněji projeví princip autonomie vůle zůstavitele, neboť právě jejich prostřednictvím má zůstavitel možnost svoji vůli závazně projevit. Zákon hned v úvodních ustanoveních úpravy pořízení pro případ smrti zdůrazňuje omezení pořizovací volnosti zůstavitele ve prospěch nepominutelných dědiců, nikoli však již s následkem relativní neplatnosti ustanovení, která by byla s jejich právy s rozporu, jak tomu je ve stávající právní úpravě, ale tentokrát s následkem vzniku práva na povinný díl.

Nově zákon obsahuje speciální ustanovení o pořizování v době, kdy byl zůstavitel v péči zařízení, kde se poskytují zdravotnické nebo sociální služby, nebo kdy jinak přijímal jeho služby, pokud takovým pořízením zůstavitel povolá za dědice nebo odkazovníka osobu spravující takové zařízení, osobu v něm zaměstnanou nebo v něm jinak působící. Na taková povolání zákon klade pod sankcí jejich neplatnosti požadavek formy veřejné listiny, neboť si zákonodárce uvědomuje, že v takových zařízeních může snadno dojít k právním jednáním zatíženým vadami, především spočívajícími v nedostatku vůle.⁷⁰ Toto speciální ustanovení pak chrání osoby, které mohou činit v takovém specifickém prostředí právní úkony bez zralé úvahy nebo dokonce pod nátlakem.

Pokud však přece jen zůstavitel v těchto podmínkách dané osoby za dědice či odkazovníky povolá a po ukončení péče tohoto zařízení nebo po uplynutí doby, kdy jinak přijímal jeho služby, bude moci bez obtíží pořídit ve formě veřejné listiny a přesto tak neučiní, pak je toto povolání bez dalšího platné. Domnívám se však, že formulace "bez obtíží" bude v budoucnu spojena s četnými dohady, neboť její výklad bude v konkrétních případech záviset na úvahách jednotlivých soudů.

⁷⁰ *Důvodová zpráva k návrhu zákona... s. 945.*

4.5 Závěť

Závěť jako dědický titul zůstává pochopitelně v NOZ zachována, její úprava je ale tentokrát mnohem rozsáhlejší a ucelenější. V NOZ je jí věnováno na 88 paragrafů, což je osmkrát více, než jí věnuje úprava stávající. V rámci oddílu věnovaného závěti jsou kromě jiného upraveny také nové instituty, jako je dovětek, svěřenské nástupnictví, vedlejší doložky, vykonavatel závěti nebo příkaz.

Aby bylo zajištěno, že závěť je skutečným vyjádřením zůstavitelovy vůle, jsou na ni kladeny zpřísněné formální požadavky, a to jak v úpravě stávající, tak v úpravě nové. Požadavek zpřísněné formy jednoduše vysvětluje judikatura: „Zpřísněné požadavky jsou odůvodněny tím, že závěť se uplatní až v době, kdy už ten, kdo ji pořídil, nebude naživu, a kdy už nebude možno jeho prostřednictvím zjistit, zda vůbec zamýšlel závěť zřídit a co v ní sledoval.“⁷¹ Nicméně nová právní úprava umožňuje za stanovených podmínek z těchto zpřísněných formálních požadavků ustoupit a poříditi závěť s jistými úlevami.⁷²

Na závěť jako na právní jednání se nevztahují některá obecná výkladová pravidla. Nelze ji vykládat podle toho, jak se jako projev vůle jeví navenek. Naopak, je nutné interpretovat ji tak, aby bylo co nejlépe vyhověno vůli zůstavitele,⁷³ což není myšlenka nijak nová. Na její význam poukázal již Svoboda: *"Případ posledního porízení se vymyká ze všech všedních styků - je tu cosi důvěrnějšího, hlouběji lidského. Je proto přirozeno, že zde bude snaha přiblížiti se pokud možno nejvíce skutečné vůli zůstavitelově."*⁷⁴ Závěť jako taková je tedy právním nástrojem, s jehož pomocí může zůstavitel svou vůli prosadit. Záleží na něm, do jaké míry právní vztahy ke svému jmění pro případ smrti sám upraví a do jaké míry jejich úpravu ponechá na dohodě dědiců

⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008.

⁷² Srov. ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2/2009. s. 41-45.

⁷³ *Důvodová zpráva k návrhu zákona...* s. 946.

⁷⁴ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921. s. 29.

či rozhodnutí soudu na základě zákonné posloupnosti. V souvislosti s tím je vhodné připomenout § 1693 odst. 2 NOZ, který stanoví, že pokud zůstavitel ve svém pořízení pro případ smrti výslovně připustí, že si mohou dědici dohodnout jinou výši dědických podílů, než jakou jim v závěti vyměřil, mohou si dědici po jeho smrti v rámci dědického řízení jinou výši dědických podílů skutečně dohodnout. V opačném případě však dohoda dědiců o odlišném rozdělení pozůstalosti není možná.

Vzhledem k rozsahu úpravy závěti v nové právní úpravě není možné pojmout ji v této práci v celé její šíři tak podrobně, jak si jistě zaslouží. Dále se proto zaměřím pouze na hlavní, nejpodstatnější změny, které NOZ do úpravy závěti přináší a do nichž se nejvýrazněji promítá nové koncepční pojetí dědického práva, jak bylo popsáno v předchozích kapitolách.

4.5.1 Kodícil

Kodícil, česky dovětek, je označení pro pořízení pro případ smrti, v němž zůstavitel sice neustanovuje žádné dědice, zato ale činí jiná opatření. Těmi zákon výslovně míní nařízení odkazu, stanovení podmínek, časových doložek nebo uložení příkazu.⁷⁵ Od závěti se tedy liší dovětek pouze svým užším obsahem, ve všem ostatním však platí, že co je stanoveno o závěti, platí podobně i o dovětku. Proto je jeho úprava zařazena mezi obecná ustanovení o závěti.

Důvodová zpráva k NOZ ještě připomíná, že dovětek lze pořídit jak vedle závěti (tzv. testamentární kodícil), tak bez jejího pořízení, tedy samostatně (tzv. intestátní kodícil).⁷⁶ Stejně jako o závěti, i o dovětku platí, že jich může vedle sebe existovat i několik platných, ovšem pozdější dovětky, které by byly v rozporu s dřívějšími, tyto dřívější dovětky v rozsahu, v němž si vzájemně odporují, ruší. NOZ sice neobsahuje speciální ustanovení, které by toto o dovětku výslovně stanovilo, jako tomu

⁷⁵ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29. září 1932, R I 738/32.

⁷⁶ *Důvodová zpráva k návrhu zákona...* s. 947.

bylo v § 714 obecného zákoníku občanského,⁷⁷ ale vyplývá to z úpravy závěti, která se analogicky užije i na dovětek.

4.5.2 Vedlejší doložky v závěti

Od institutu dovětku je třeba odlišovat vedlejší doložky závěti.⁷⁸ Předmět úpravy těchto dvou institutů je sice co do ustanovení o podmínkách, časových doložkách a příkazech shodný, ale kromě toho, že vedlejšími doložkami jsou i ustanovení o vykonavateli závěti a správci pozůstalosti, se tyto instituty odlišují především tím, že vedlejší doložka je bezprostřední součástí závěti, zatímco dovětek je chápán jako samostatný právní úkon učiněný zvlášť.

Prostřednictvím vedlejších doložek může zůstavitel vázat vznik či zánik dědického práva na splnění určitých podmínek. Obecně tyto podmínky dělíme na odkládací, jejichž naplněním osoba dědické právo nabývá, a podmínky rozvazovací, jejichž naplněním osoba dědické právo pozbývá. Speciálním typem podmínek jsou časové doložky a příkazy. Časové doložky váží vznik nebo zánik dědického práva k nějakému okamžiku v čase, o němž s jistotou víme, že nastane, přičemž můžeme, ale i nemusíme vědět, kdy nastane. Příkazy jsou zvláštním typem rozvazovací podmínky, takže pokud nejsou splněny, dědické právo osobě obtížené příkazem zaniká.

Pokud zůstavitel v posledním pořízení podmíní časovou doložkou nebo jinou podmínkou nabytí dědictví, hovoří NOZ o předním a následném dědici. Dokud zůstává právo následného dědice odsunuto, je právo předního dědice omezeno jako právo poživatele. K témuž podílu z pozůstalosti tak vzniká dědické právo postupně více dědicům. Následný dědic je přitom povinen přispět přednímu dědici na to, co plnil

⁷⁷ Srov. ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému...* s. 306.

⁷⁸ Zákon vztahuje úpravu vedlejších doložek pouze k závěti, neboť na podmínky obsažené v dědických smlouvách přiměřeně použijí všeobecná ustanovení o právních jednáních obsažená v prvním dílu páte hlavy první části NOZ.

na zůstavitelovy dluhy nebo co plnil nepominutelnému dědici na jeho povinný díl.

Znovuzavedením vedlejších doložek do systému českého dědického práva dochází k výraznému posunu ve prospěch principu autonomie vůle zůstavitele. Stávající právní úprava totiž v § 478 OZ stanoví, že jakékoli podmínky připojení k závěti nemají právní následky, což tomuto principu odporuje. Jedinou výjimkou, kterou stávající úprava připouští, je příkaz k započtení podle § 484 OZ. Eliáš tento způsob úpravy s velkou razancí odsoudil a označil jej za "lidsky děsivý",⁷⁹ s čímž nelze nesouhlasit, neboť mám za to, že taková úprava, která umožňuje, aby dědic mohl "profitovat" ze jmění zůstavitele, aniž by byl zároveň vázán jeho pokyny, které se na jmění pojí, je nespravedlivá a neakceptovatelná.

Na druhou stranu však nelze připustit, aby byla autonomie vůle zůstavitele v tomto směru zcela neomezená. Proto zákonodárce mezi ustanovení o vedlejších doložkách závěti zařadil § 1551 odst. 2 NOZ, který stanoví, že k doložkám, které směřují jen ke zřejmému obtěžování dědice nebo odkazovníka ze zjevné zůstavitelovy svévole, nebo k doložkám, které zjevně odporují veřejnému pořádku, nebo k doložkám nesrozumitelným, se nepřihlíží. Navíc se nepřihlíží ani k takovým doložkám, které dědici nebo odkazovníku ukládají, aby uzavřel nebo neuzavřel v manželství nebo aby v manželství setrval či jej zrušil. Na druhou stranu ale zůstavitel může dědici nebo odkazovníku zřídit právo na dobu, než tento uzavře manželství.

4.5.3 Substituce - náhradnictví a svěřenské nástupnictví

Za speciální typ nabývání dědictví vázaného na splnění podmínky lze považovat nabývání na základě substituce, kdy právo následného dědice k dědictví je podmíněno buď nenabytím dědictví dědicem předním (substituce obecná) nebo smrtí předního dědice, popř. jinou právní událostí (substituce fideikomisární).

⁷⁹ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský kodex: Sbohem Gottwalde* [online]. iHNED.cz, 18.6.2008 [cit. 23.6.2012]. Dostupné z <<http://hn.ihned.cz/c1-25559170-novy-obcansky-kodex-sbohem-gottwalde>>.

Na rozdíl od úpravy stávající, která toleruje pouze substituci obecnou (přestože ji jako institut neupravuje), NOZ zavádí rovněž substituci fideikomisární, a to i přesto, že s ní původně věcný záměr NOZ vůbec nepočítal.⁸⁰ Pro substituci obecnou volí zákonodárce český pojem náhradnictví, pro substituci fideikomisární pak pojem svěřenské nástupnictví.

Svěřenské nástupnictví je v evropském právním prostředí dobře známým institutem. Objevuje se např. i v právu německém. Jeho podstatu příhodně vystihuje Rombach, která pro tento institut volí české označení "před- a poddědictví: *"Při takzvaném před- a poddědictví se pozůstalost dědí několikrát podle vůle zůstavitele. Poprvé zděděný majetek se sice připojí k majetku předdědice (prvního dědice), ale zůstane od jeho vlastního majetku oddělen. V okamžiku poddědictvé posloupnosti majetek automaticky připadne poddědici (dalšímu dědici), přičemž toto dědictví se vztahuje k původnímu zůstaviteli, tedy ne k předdědici. Vlastní majetek předdědice se dědí nezávisle na majetku původního zůstavitele podle zákonné posloupnosti nebo podle jeho vůle (tj. vůle předdědice) - tzv. oddělení pozůstalostí."*⁸¹

Rombach rovněž uvádí typické příklady využití tohoto institutu v německé právní praxi. Jmenuje zadlužení předdědice, snížení podílů nepominutelných dědiců, vyloučení rozvedeného manžela, který by jako zákonný dědic dítěte mohl zdědit majetek dřívějšího manžela, nebo snahu o zachování majetku v rodině.⁸² Podobné využití lze očekávat i v právním prostředí českém.

⁸⁰ "Nebude obnoveno svěřenské nástupnictví, které omezuje vlastníka, komplikuje vlastnické vztahy a přineslo by i jiné komplikace." *Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000* [online]. občanskýzákonik.justice.cz, 2000. [cit. 14. dubna 2011]. s. 63. Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/vecny_zamer_OZ_2000.pdf>.

⁸¹ ROMBACH, Claudie. Dědění v německém právu. *Ad Notam*, 5/2000. s. 104.

⁸² Tamtéž.

4.5.4 Vydědění a negativní závěť

Institutem, který umožňuje za jistých zákonem stanovených podmínek limitovat práva nepominutelných dědiců, je vydědění. Posun oproti stávající právní úpravě spatřuji především v tom, že NOZ pro platné vydědění nevyžaduje, aby listina o vydědění obsahovala uvedení důvodu vydědění. Jestliže tedy zůstavitel nebude povinen důvod vydědění konkretizovat, bude možné, aby byl nepominutelný dědic vyděděn i na základě důvodu, který nastal až po sepsání závěti nebo listiny o vydědění. To považuji za významné posílení ochrany zájmů zůstavitele.

Na základě posílení principu autonomie vůle zůstavitele se novou právní úpravou do dědického práva zavádí také tzv. negativní závěť. Její úprava je systematicky zařazena mimo oddíl věnovaný závěti; lze ji nalézt v dílu pátém, v rámci úpravy institutu povinného dílu. Zákon sice pojem "negativní závěť" výslovně neužívá, nicméně jej užívá důvodová zpráva k NOZ,⁸³ a proto se domnívám, že je dobré jej v rámci výkladu závěti zmínit.

Důvodová zpráva k NOZ jako negativní závěť označuje institut, který zůstaviteli umožňuje vyloučit z dědění dědice, jemuž by jinak svědčila zákonná dědická posloupnost, pokud by v dědickém řízení na zákonné dědice došlo. Nehovoří se tu o dědici nepominutelném, protože takového dědice lze z dědění vyloučit a zbavit ho práva na jeho povinný díl pouze prostřednictvím institutu vydědění, k němuž je možno přistoupit pouze za zákonem stanovených podmínek. Dochází zde tedy k významovému posunu pojmu "negativní závěť" oproti tomu, jak jej chápal Krčmář v rámci výkladu o vydědění⁸⁴ i oproti tomu, jak jej chápal Knapp, který tento pojem užíval jak pro označení listiny o vydědění zřízené za současné neexistence pozitivní závěti,⁸⁵ tak pro označení posledního pořízení, "*jímž zůstavitel ustanovuje nikoli,*

83 Srov. *Důvodová zpráva k návrhu zákona...* s. 987.

84 KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. V. Právo dědické.* II. vydání. Praha: Všehrad, 1933. s. 124.

85 KNAPP, Viktor. O vydědění a tzv. negativní závěti. *Socialistická zákonnost*, 6/1983. s. 329.

že někdo má jako dědic z jeho majetku něco dostat, ale naopak, že jeho zákonný dědic z jeho majetku něco dostat nemá."⁸⁶

Názory odborné veřejnosti na přípustnost negativní závěti ve vztahu k zákonným dědicům, kteří nejsou dědici neopomenutelnými, za stavu účinnosti stávající právní úpravy, v níž úprava této problematiky absentuje, se rozcházejí. Zdařile tuto problematiku shrnul Bednář, který uvádí přesvědčivou argumentaci ve prospěch přípustnosti tohoto institutu i v úpravě stávající.⁸⁷ NOZ tedy do úpravy negativní závěti konečně přináší jednoznačné řešení.

4.5.5 Závěť s úlevami

Podstatnou změnou, kterou NOZ zavádí, je možnost pořídit závěť s úlevami. V takových případech hovoříme o tzv. privilegovaném testamentu. Eliáš se v rámci pojednání o tomto institutu dobírá shrnutí, jaké jsou jeho standardy v konvenčních evropských úpravách.⁸⁸ Za zásadní považuje fakt, že se jeho užití připouští v mimořádných situacích, které odůvodňují mírnější formální náležitosti, než jaké se požadují v běžných případech. Takovými mimořádnými situacemi jsou obecně situace nenadálého ohrožení života. Speciálně pak jde v prvním případě o mimořádné události, jakými jsou např. přírodní pohromy nebo epidemie, ve druhém případě o námořní plavby na lodi nebo lety letadlem a konečně o případy vojenských závětí.⁸⁹

Tohoto schématu se přiměřeně drží i úprava privilegovaných testamentů v NOZ. Ty se v první řadě připouštějí v případě patrného a bezprostředního ohrožení života anebo v případě, že se zůstavitel nachází v místě ochromení běžného společenského styku následkem mimořádné události a nelze-li po něm spravedlivě požadovat, aby pořídil v jiné formě. Ve druhé řadě jde o případy, kdy existuje důvodná

⁸⁶ KNAPP, Viktor. O vydědění a tzv. negativní závěti... s. 334.

⁸⁷ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupanost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 98-99.

⁸⁸ ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2/2009. s. 43.

⁸⁹ Tamtéž.

obava, že by zůstavitel zemřel dříve, než by mohl pořídit závětí ve formě veřejné listiny. Ve třetí řadě jde o případy, kdy se zůstavitel nachází na palubě námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou České republiky nebo na palubě letadla zapsaného v leteckém rejstříku v České republice a má pro pořízení pro případ smrti vážný důvod. Ve čtvrté řadě jde pak o případy, kdy se zůstavitel jako voják nebo jiná osoba náležející k ozbrojeným silám účastní ozbrojeného konfliktu a vojenských operací.

Zvláštní povaha těchto privilegovaných závětí, které jsou pořizovány v mimořádných situacích, vyžaduje, aby byla jejich platnost časově omezena. Proto, pokud tyto mimořádné situace pominou do té míry, že bude mít zůstavitel možnost pořídit závět ve formě veřejné listiny, a samozřejmě za předpokladu, že je zůstavitel naživu, pozbude závět pořízená s úlevami platnosti v zákonem stanovených lhůtách. Dá se předpokládat, že vzhledem ke specifické povaze a přísně stanoveným podmínkám pořizování privilegovaných testamentů bude tento institut využíván jen velmi zřídka.

4.5.6 Povinnost mlčenlivosti

Důležitým ustanovením ve vztahu k ochraně zájmů zůstavitele, zvláště k ochraně jeho soukromí, je § 1550 NOZ, který do našeho dědického práva nově zavádí povinnost mlčenlivosti osob působících při pořizování pro případ smrti jako svědci, pisatelé, tlumočníci, schovatelé nebo úřední osoby, pokud není zřejmá jiná vůle zůstavitele.

Podobné ustanovení ve stávající úpravě dědického práva chybí, takže dotyčné osoby takovou povinnost dosud nemají, a proto jim z jejího porušení ani nemohou plynout vůči zůstaviteli povinnosti k náhradě způsobené újmy.⁹⁰ S účinností NOZ se tedy zůstaviteli dostane v tomto směru vítané ochrany.

⁹⁰ Uvažovat by se dalo o povinnosti k náhradě škody, která by těmto osobám mohla vyplývat z obecného ustanovení o předcházení hrozícím škodám, podle § 415 OZ.

4.5.7 Zrušení závěti

Úprava zrušení závěti v NOZ vychází v podstatné části z úpravy stávající, jak ale poznamenává důvodová zpráva, její zpracování je přesnější a přibližuje se ke standardním úpravám.⁹¹

NOZ zavádí pro zrušování závěti nové pravidlo, které stanoví, že k prohlášení zůstavitele, že neplatná budou všechna jeho příští pořízení pro případ smrti anebo že budou neplatná taková pořízení, jež nebudou pořízena v určité formě, se nepřihlíží.

Velmi důležitou změnou je také zavedení pravidla, že pokud zůstavitel zničí nebo odvolá novější závěť a zároveň existuje i závěť starší, platnost této starší závěti se tak obnovuje. Je zřejmé, že jde o další významný projev uplatnění principu autonomie vůle zůstavitele, který je ve stávající úpravě značně potlačován. Domnívám se, že absence zmiňovaného pravidla ve stávající právní úpravě již není obhájitelná, což dokazuje i stav relevantní judikatury, která neuvádí jediný věcný argument, proč by nemohlo zrušení pozdější závěti znamenat obnovení platnosti závěti dřívější, a odvolává se velmi prostě na to, že to tak stanoví zákon.⁹² Důvodová zpráva naproti tomu uvádí, že toto pravidlo "odpovídá evropským standardům a vyhovuje i běžnému lidskému chápání,⁹³ s čímž se v souvislosti s tím, co jsem uváděla výše, ztotožňuji.

⁹¹ Důvodová zpráva k návrhu zákona... s. 969.

⁹² Srov. usnesení městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 1980, 11 Co 127/80. "V dříve platné právní úpravě bylo obnovení platnosti dřívější závěti upraveno v ustanovení § 723 obecného zákoníku občanskéhoz roku 1811. Takovou úpravu nyní platný občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb.) neobsahuje. To svědčí pro názor, že bez přímé právní úpravy se platnost závěti obnovit nemůže." K problematice zrušení závěti dále srov. usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999, sp. zn. 18 Co 385/98.

⁹³ Důvodová zpráva k návrhu zákona... s. 969.

4.6 Dědická smlouva

NOZ ve třetím oddílu druhého dílu zavádí dědickou smlouvu jako nový dědický titul. Tento oddíl je zařazen za oddíl věnovaný úpravě závěti, což Důvodová zpráva k NOZ ospravedlňuje tím, že závěť je obvyklejší a čtenější způsob pořízení a dědická smlouva je z ní navíc odvozena.⁹⁴

Dědická smlouva je speciálním smluvním typem, který představuje jednu ze dvou výjimek ze zásady, že smluvní vázanost *mortis causa* není přípustná.⁹⁵ Jde o dvoustranné právní jednání, kterým jedna strana (zůstavitel) povolává druhou stranu za dědice a druhá strana své ustavení za dědice přijímá. Z dvoustranného charakteru smlouvy vyplývá, že nemůže být jednostranně zrušena bez souhlasu druhé strany. § 1590 NOZ proto stanoví, že pokud chce zůstavitel své povinnosti z dědické smlouvy zrušit, může tak platně učinit pouze se souhlasem smluvního dědice. Stejně jako musí mít formu veřejné listiny samotná dědická smlouva, musí mít tuto formu také souhlas smluvního dědice s jejím zrušením.

Smluvní povaha tohoto institutu se projevuje také při sjednávání a plnění podmínek, na něž se proto nevztahují speciální ustanovení o podmínkách v závěti, ale všeobecná ustanovení o právních jednáních obsažená v § 548 a § 549 NOZ. Z toho plyne, že nezákonné nebo nesrozumitelné podmínky se považují za neplatné, což může mít důsledky pro platnost celé smlouvy.⁹⁶

⁹⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona... s. 995. Toto systematické zařazení dědické smlouvy za úpravu závěti bylo podrobena kritice Karhanové, viz KARHANOVÁ, Martina. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě. *Právní rozhledy*, 5/2007. s. 157.

⁹⁵ Druhou z těchto výjimek je darování pro případ smrti, upravené v § 2063 NOZ.

⁹⁶ Důvodová zpráva k návrhu zákona... s. 971.

4.6.1 Způsobilost k uzavření dědické smlouvy

Podmínky způsobilosti zůstavitele uzavřít dědickou smlouvu jsou stanoveny v § 1584 odst. 1 tak, že dědickou smlouvu může uzavřít pouze zletilý zůstavitel, který je plně svéprávný.⁹⁷ Důvodová zpráva vysvětluje tento oproti úpravě závěti zpřísněný požadavek odkazem na smíšený charakter dědické smlouvy, na kterou *"dopadají jak ustanovení o smlouvě, tak o závěti. Kdo chce uzavřít dědickou smlouvu, musí mít nejen pořizovací způsobilost, ale i způsobilost smluvně se zavázat."*⁹⁸ Pokud je zůstavitel ve svéprávnosti omezen, může dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka. Pro osoby omezené ve své svéprávnosti pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, psychotropních látek nebo obdobných přípravků a jedů anebo na hráčské vášni zákon připouští výjimku. Tyto osoby mohou dědickou smlouvu uzavřít právě v rozsahu své způsobilosti poříditi závěti.

Způsobilost druhé strany uzavřít dědickou smlouvu a stát se smluvním dědicem naproti tomu odpovídá způsobilosti vstupovat do smluvních vztahů dle závazkového práva a způsobilosti stát se dědicem dle § 1481 až 1483 NOZ. Obě strany jsou však vázány omezením, že mohou dědickou smlouvu uzavřít a závazky z ní změnit pouze osobním jednáním.

4.6.2 Omezení dispozice s majetkem v rámci dědické smlouvy

Dědická smlouva má vedle zbývajících dvou dědických titulů bezpochyby nejvyšší právní sílu. Proto se jeví jako vhodná úprava, která zůstaviteli v § 1585 NOZ stanoví omezení dispozice s jeho majetkem v rámci dědické smlouvy tak, že čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl poříditi podle své zvlášť projevené vůle. Dle mého názoru však volí zákonodárce v tomto ustanovení poněkud nevhodnou formulaci, která umožňuje nejednoznačný výklad. Ačkoli důvodová zpráva

⁹⁷ Srov. pořizovací nezpůsobilost u pořizování závětí v § 1525 až 1528 NOZ.

⁹⁸ Důvodová zpráva k návrhu zákona... s. 970.

k NOZ hovoří jasně v tom smyslu, že po uzavření dědické smlouvy může nadále zůstavitel pořizovat jen mimosmluvně,⁹⁹ domnívám se, že pojem "zvlášť projevená vůle" nijak nevylučuje opětovný projev vůle dědickou smlouvou.

Pokud by se NOZ držel původního věcného záměru¹⁰⁰ a omezoval by možnost uzavřít dědickou smlouvu pouze mezi manžely, popř. registrovanými partnery nebo snoubenci s tím, že závazky z dědické smlouvy zanikají rozvodem manželství, nepůsobila by tato formulace žádné potíže, neboť nepřípustnost polygamie by už z povahy věci uzavírání více dědických smluv vylučovala. NOZ však strany dědické smlouvy v tomto směru neomezuje, a proto pokud chtěl zákonodárce zakázat pořizovat o zbylé čtvrtině pozůstalosti dědickou smlouvou, měl použít určitější formulaci, aby nebylo pochyb o tom, že je možné pořídit o zbylé čtvrtině pozůstalosti právě a jen závěti. Ani poslední věta ustanovení § 1585 odst. 1 nedává jasnou odpověď, neboť zůstavitele pouze opravňuje k dalšímu pořízení závětí, aniž by mu další smluvní pořizování zakazoval. Domnívám se tedy, že v tomto směru úprava dědické smlouvy vykazuje určitou nedokonalost.

I přes právní sílu dědické smlouvy zůstává smluvní dědic pouze dědicem presumptivním, a proto je, stejně jako dědic závětní nebo zákonný, oprávněn dědictví odmítnout a rovněž žádat soupis pozůstalosti. Odmítnout dědictví nemůže jedině v případě, že to výslovně vylučuje dědická smlouva. Ani pořízením dědickou smlouvou tedy mnohdy zůstavitel nenabývá jistoty, že s jeho pozůstalostí bude naloženo podle jeho vůle, jak ji v dědické smlouvě vyjádřil.

99 *Důvodová zpráva k návrhu zákona schváleného vládou ve znění změn přijatých Legislativní radou vlády [online]... s. 97*O. "Co do věcného záběru jsou možnosti dispozic s pozůstalostí dědickou smlouvou omezeny tak, že ani dědickou smlouvou se zůstavitel zcela nesmí zbavit práva pořídit individuálně. Z toho důvodu mu má být ponechána volná čtvrtina pozůstalosti, aby k ní mohl povolat dědice nebo odkazovníky mimosmluvně."

100 *Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000 [online]... s. 63.*

4.6.3 Dědická smlouva uzavřená mezi manžely

NOZ obsahuje zvláštní ustanovení o dědické smlouvě uzavřené mezi manžely, jejíž význam vystihl ve své úvaze Kouba: *"Obnovení institutu dědické smlouvy by mohlo odstranit situace, kdy se manželé za současné úpravy snaží dosáhnout obdobného výsledku, jakého by dosáhli dědickou smlouvou, ovšem smlouvou, jejíž účinky nastávají okamžitě. Pokud manželství zanikne, účinky úkonu trvají a na straně jednoho z manželů dochází k nepřiměřené újmě, u druhého k nespravedlivému obohacení."*¹⁰¹

Šešina se naopak k dědické smlouvě mezi manžely postavil spíše skepticky, když ve své úvaze nad úpravou dědického práva v NOZ komentoval tehdejší návrh, který měl připouštět dědickou smlouvu pouze mezi manžely: *"Připouští se (dědická smlouva, pozn. autorky) jen mezi manžely, a tím se tento institut degraduje jako v podstatě nepoužitelný, zvláště tehdy, když úprava umožňuje každému z manželů, aby za života nakládal s majetkem podle své libosti, a když by byla přijata varianta III. u § 476, která navrhuje, aby se při rozvodu manželství nerušila práva a povinnosti z dědické smlouvy. Manželé mívají zájem učinit společnou závěť, to však navrhovaná úprava vylučuje."*¹⁰² Šešina se ve svém příspěvku dále táže, proč zmiňovaný návrh nepřipouští uzavřít dědickou smlouvu mezi zůstavitelem a kteroukoli jím vybranou osobou, a upozorňuje, že pro něj není dostatečně přesvědčivý argument, že to neumožňují zahraniční občanské zákoníky nebo že to není ve schváleném legislativním záměru. Na druhou stranu ale neuvádí argumenty, které by jím tvrzenou nepoužitelnost dědické smlouvy mezi manžely dokládaly, ani argumenty, které by odůvodňovaly zavedení tohoto institutu i mimo manžely. Nicméně zákonodárce nakonec do NOZ zavádí institut dědické smlouvy, aniž by jej omezoval pouze na manžely, čímž Šešinovi v tomto směru dává za pravdu.

¹⁰¹ KOUBA, Václav. Úvaha nad některými instituty dědického řízení a dědického práva. *Ad Notam*, 4/2000. s. 74.

¹⁰² ŠEŠINA, Martin. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2/2004. s. 47.

4.7 Odkaz

NOZ navrácí do českého dědického práva institut odkazu. Stávající právní úprava sice ustanovením § 477 OZ tento institut vzdáleně připomíná tím, že umožňuje, aby zůstavitel v závěti určil jednotlivou věc nebo právo, které má dědici po jeho smrti připadnout, o odkaz se ale v žádném případě nejedná.

Institut odkazu lze považovat za speciální typ příkazu, který směřuje vůči zůstavitelovu dědici (případně odkazovníku) a ukládá mu převést na odkazovníka (případně pododkazovníka) úplatně nebo bezúplatně právo k předmětu odkazu. Na rozdíl od obecné úpravy příkazu však nelze na splnění odkazu vázat existenci dědicova dědického práva, neboť odkaz je institutem speciálním, který zakládá mezi odkazovníkem a osobou odkazem obtíženou obligační vztah, takže nesplnění povinností z tohoto vztahu vyplývajících bude mít následky podle práva obligačního, nikoli podle práva dědického.

Předmětem odkazu může být pouze věc určitého druhu, věc jednotlivě určená anebo pohledávka, a to jak věc náležející do pozůstalosti, tak do majetku osoby odkazem obtížené. Právo k tomuto odkazu vzniká odkazovníku smrtí zůstavitele a odkazovník jej uplatní jako obligační nárok vůči osobě odkazem obtížené, která je povinna mu odkaz vydat dle ustanovení zůstavitelova posledního pořízení. V pořízení pro případ smrti totiž může zůstavitel právo na odkaz podmínit, a toto pak dospěje až se splněním stanovené podmínky. Pokud takové ustanovení pořízení pro případ smrti neobsahuje, může odkazovník předmět odkazu po dědici vyžadovat ihned po vzniku práva na odkaz, tedy ihned po zůstavitelově smrti.

Považuji za nutné zdůraznit, že podle stávající právní úpravy vznikne závětnímu dědici k jednotlivě "odkázané" věci dědické právo, zatímco dle nové právní úpravy odkazovníku dědické právo vůbec nevznikne. Zato mu vznikne obligační nárok k předmětu odkazu vůči oprávněným dědicům, kteří jsou povinni mu předmět odkazu

vydat. Platí tedy, že odkazovník není dědicem, a proto ani neodpovídá za dluhy, které na dědictví váznou. V této skutečnosti spočívá asi největší význam institutu odkazu, neboť jeho prostřednictvím lze mortis causa zcizovat jednotlivé věci a práva a nezatěžovat odkazovníky odpovědností za zůstavitelovy dluhy. Proto jsou odkazy vhodným prostředkem k dobročinným a všeobecně prospěšným účelům,¹⁰³ na rozdíl od zřízení nadací v závěti, jak je zná stávající právní úprava dnes. Nadace, která je takto zřízena, právě díky odpovědnosti za dluhy, které na ni s dědictvím přešly, často ztrácí svůj smysl.

4.7.1 Pododkaz

Stejně jako může zůstavitel obtížit odkazem svoje dědice, může takto obtížit i samotného odkazovníka. V takovém případě hovoříme o dalším odkazu. Pokud odkazovník odkaz nabude, vznikne mu povinnost vydat pododkazovníku další odkaz, a to i v případě, že hodnota tohoto dalšího odkazu bude vyšší než hodnota odkazu, který nabyl. V ustanovení § 1599 odst. 2. NOZ dále určuje, že nenabude-li odkazovník odkaz, splní další odkaz ten, komu odkaz připadl. Této povinnosti se zproští tak, že přenechá odkaz, který mu připadl, osobě, které byl další odkaz zůstaven. Je však třeba si uvědomit, že jakkoli přísně může tato zákonná úprava vyznívat, jsou vztahy odkazovníků s dědici a pododkazovníky vztahy obligačními, a proto mají tyto strany právo tyto závazky měnit v souladu s obecnými ustanoveními o změnách závazků.

¹⁰³Důvodová zpráva k návrhu zákona... s. 972.

4.8 Zákonná posloupnost

K dědění podle zákonné posloupnosti dochází v několika případech. Obecně tam, kde nedojde k posloupnosti podle dědické smlouvy nebo podle závěti. To znamená, že se podle zákonné posloupnosti rozdělí ta část pozůstalosti, o které zůstavitel nepořídil, což může být i pozůstalost celá.

K dědění podle zákonné posloupnosti však může dojít i tehdy, kdy zůstavitel o pozůstalosti nebo její části sice pořídil, ale k dědění podle této posloupnosti z nějakého důvodu nedojde, takže se dědici nestanou osoby, které zůstavitel určil, ale osoby podle posloupnosti zákonné. V takovém případě v souladu s principem autonomie vůle zůstavitele nelze jeho pořízení zcela pominout, a proto budou dědicové ze zákona, kteří dědictví neodmítli, povinni splnit nařízení, která zůstavitel ve svém pořízení pro případ smrti uložil. To například znamená, že budou povinni k vydání odkazu stejně, jako by k němu byli povinni dědicové závětní nebo smluvní.

Zjevným projevem principu autonomie vůle zůstavitele je pravidlo, které zavádí NOZ pro případ, že nedojde ani k dědění na základě platného pořízení pro případ smrti, ani na základě zákonné dědické posloupnosti. V takovém případě se totiž dědici stávají zůstavitelem určení odkazovnicki podle poměru svých odkazů. To bude znamenat, že budou odkazovnicki v dědickém řízení vystupovat jako dědici i jako odkazovnicki. Mohlo by se zdát, že dědici tak vznikne povinnost k vydání odkazu sobě samému,¹⁰⁴ což je však vyloučeno, neboť podle § 1993 NOZ splynutím osoby dlužníka a věřitele právo i povinnost zaniká.

¹⁰⁴Srov. ŠEŠINA, Martin. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2/2004. s. 46.

4.8.1 Okruh zákonných dědiců, dědické třídy

V nové právní úpravě dochází v souvislosti s posílením principu přechodu na jednotlivce ke značnému rozšíření okruhu zákonných dědiců a ke zvýšení počtu dědických tříd.¹⁰⁵ Do okruhu zákonných dědiců dle NOZ patří manžel nebo manželka zůstavitele, dále osoby, které žily se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a které z toho důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na zůstavitele, dále jeho příbuzní v přímé linii (tzn. ascendenti a descendenti) a příbuzní v pobočných liniích. V prvním stupni pobočné linie to jsou zůstavitelovi sourozenci, ve druhém stupni synovci a neteře, ve třetím stupni strýcové a tety a nově také prasynovci a praneteře, a konečně ve čtvrtém stupni pobočné linie dědí na základě zákona nově také bratrance a sestřenice zůstavitele.

NOZ sice do výčtu zákonných dědiců výslovně nezahrnul registrované partnery podle zákona o registrovaném partnerství,¹⁰⁶ kteří byli včleněni do okruhu zákonných dědiců na základě změn OZ s účinností ke dni 1. 7. 2006, ale to neznamená, že by byli registrovaní partneři z okruhu zákonných dědiců vyloučeni. V § 3020 NOZ je totiž uvedeno, že ustanovení části první, třetí a čtvrté o manželství a o právech a povinnostech manželů platí obdobně pro registrované partnerství a práva a povinnost partnerů.

Oproti stávající právní úpravě tak dochází k rozšíření okruhu zákonných dědiců o prarodiče rodičů zůstavitele, o děti dětí sourozenců zůstavitele a o děti dětí prarodičů zůstavitele. S tím souvisí také zvýšení počtu dědických tříd ze stávajících čtyř na šest. Pro názornost a pro účely srovnání jsem sestavila schémata znázorňující zákonnou posloupnost dědiců podle OZ a podle NOZ, z nichž je dobře patrné

¹⁰⁵NOZ upustil od pojmu "skupiny", který užívá stávající právní úprava a zavádí pojem "dědické třídy".

¹⁰⁶Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 375/2011 Sb. účinném ke dni 1. 4. 2012.

uspořádání v rámci zákonných dědických tříd a jejich odlišnosti mezi jednotlivými zákonnými úpravami. Zmiňovaná schémata jsou přiložena na závěr této práce.

4.8.2 Stát jako dědic

Přestože NOZ uvozuje ustanovení upravující případnutí dědictví státu titulkem "odúmrtí", nejedná se o tentýž veřejnoprávní institut, jak jej známe z úpravy stávající. Nová právní úprava totiž státu přiznává zvláštní postavení zákonného dědice, navíc takového, kterému svědčí výhrada soupisu. Důvodem k takovému kroku byla právě veřejnoprávní povaha odúmrti, která v mezinárodním právu vylučovala aplikaci pravidel mezinárodního práva soukromého o kolizních normách dědického práva.¹⁰⁷ Proto se zákonodárce přiklonil k tendencím novějších kodexů, např. španělského, německého nebo polského¹⁰⁸ a přiznal státu postavení dědice.

4.8.3 Nepominutelní dědicové

Problematikou institutu nepominutelných dědiců a jejich práva na povinný díl jsem se zabývala již v rámci pojednání o principu autonomie vůle zůstavitele a o principu rovnosti. Proto se zde nebudu opakovat a pouze stručně shrnu to, co již bylo řečeno. Tedy, institut nepominutelných dědiců je projevem familiarizace v dědickém právu, neboť nejbližším příbuzným zůstavitele zaručuje právo na povinný díl v případě, že je zůstavitel ve svém posledním pořízení opomene nebo o pozůstalosti pořídí tak, že by na nepominutelné dědice připadlo méně, než činí jejich zákonný dědický podíl. Povinný díl představuje peněžní částku rovnající se hodnotě tohoto povinného dílu a tuto částku jsou dědici ze svých dědických podílů povinni nepominutelnému dědici vyplatit. Z toho plyne, že označení "nepominutelný dědic"

¹⁰⁷Důvodová zpráva k návrhu zákona... s. 979.

¹⁰⁸Tamtéž.

se může jevit jako zavádějící, neboť se o dědice v pravém slova smyslu nejedná. Z postavení nepominutelného dědice totiž neplynou žádná práva k pozůstalosti, pouze obligační nárok vůči dědicům na vyplacení povinného dílu.

NOZ za nepominutelné dědice uznává pouze děti zůstavitele, případně potomky těchto dětí, pokud samy nedědí. Takové vymezení nepominutelných dědiců se zdá ve srovnání např. s německou úpravou o dost užší; v německém právu jsou nepominutelnými dědici rovněž rodiče a manžel zůstavitele, i když za podmínky, že jsou zároveň zákonnými dědici dle zákonné dědické posloupnosti.¹⁰⁹ Ani Eliáš se s tak úzce vymezeným okruhem nepominutelných dědiců, jak jej uznává česká právní úprava *de lege lata* i *de lege ferenda*, v jednom ze svých starších příspěvků neztotožnil. Poukázal především na výrazné vybočení z evropských standardů.¹¹⁰ Nicméně určitého kompromisu je dosaženo zavedením institutu práva na zaopatření těchto osob, které sice nezakládá dědické právo k pozůstalosti, ale zajišťuje těmto osobám alespoň základní podmínky k životu v souladu se zásadami slušnosti.¹¹¹

V rámci úpravy nepominutelných dědiců dochází v NOZ k výraznému omezení velikosti povinných dílů. Nezletilí nepominutelní dědicové musejí dostat minimálně tolik, kolik činí tři čtvrtiny jejich zákonného dědického podílu, zletilí nepominutelní dědicové musí dostat alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jejich zákonného dědického podílu. Říha a Šolcová správně poukazují na to, že takové snížení výše dědických podílů dává najevo snahu zákonodárce posílit testamentární volnost pořizovatele závěti, neboť se tím zvětšuje podíl, s nímž může zůstavitel volně nakládat.¹¹² Práva nepominutelných dědiců lze navíc za jistých zákonem stanovených

109 ROMBACH, Claudie. Dědění v německém právu. *Ad Notam*, 5/2000. s. 104.

110 ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 5/2003. s. 102.

111 *Důvodová zpráva k návrhu zákona...* s. 992.

112 ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2/2011. s. 11.

podmínek limitovat pomocí institutu vydědění, jehož využití je v nové právní úpravě připuštěno širěji než v úpravě stávající, takže lze říci, že v těchto směrech je postavení nepominutelných dědiců *de lege ferenda* poměrně oslabeno.

4.8.4 Právo některých osob na zaopatření

V souladu se zásadou familiarizace, která směřuje k rozdělení majetku zůstavitele mezi jeho příbuzenstvo, je do nové právní úpravy dědického práva zaveden institut práva některých osob na zaopatření. Účelem tohoto institutu je hmotné zaopatření zákonem vymezeného okruhu osob, které ač nemají právo na povinný díl, ať už z toho důvodu, že nejsou nepominutelnými dědici, nebo že jimi jsou, ale toto právo jim z nějakého důvodu nenáleží (např. byli vydědění), tak jsou jejich majetkové zájmy chráněny, protože je se zůstavitelem pojil blízký vztah.

V oblasti českého dědického práva nejde o žádnou novinku. Již ABGB pamatoval na právo manžela na slušnou výživu a právo nepominutelného dědice na nutnou výživu, pokud byl z povinného dílu vyloučen. Postavení nepominutelného dědice přitom náleželo zůstavitelovým dětem, a nebylo-li jich, pak zůstavitelovým rodičům.¹¹³

Za zákonem stanovených podmínek jsou osobami chráněnými právem na zaopatření podle NOZ zůstavitelovy děti, pokud jako nepominutelní dědicové nemají právo na povinný díl a nedědí-li místo nich jejich potomci nebo nejsou-li tito jejich potomci povoláni k povinnému dílu, dále manžel zůstavitele, zůstavitelovi rodiče a konečně osoby, které požívaly až do smrti zůstavitele bezplatné zaopatření v jeho domácnosti.

Nároky, které z práva na zaopatření plynou, však pro jednotlivé skupiny osob nejsou stejné. Jejich charakter a výše jsou zákonem odstupňovány a vymezeny

¹¹³ Srov. ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému...* s. 413 an.

jako nutná výživa, slušná výživa, nutné zaopatření, vlastnické právo k movitým věcem tvořícím základní (nikoli obvyklé) vybavení rodinné domácnosti a konečně bezplatné zaopatření. Výklad a praktická aplikace těchto pojmů samozřejmě budou záležet na činnosti soudů.

4.9 Přejed dluhů zůstavitele

Stávající úprava přechodu zůstavitelových dluhů na dědice bývá často kritizována z důvodu značného oslabení postavení věřitelů v souvislosti s omezenou odpovědností dědiců za zůstavitelovy dluhy,¹¹⁴ na což doplácí i osoby, které zůstavitelův dluh zajistily.¹¹⁵ Nová právní úprava tento nedostatek napravuje a zavádí neomezenou odpovědnost dědice za dluhy zůstavitele, která však může být ve výsledku limitována jak na návrh zůstavitelova dědice, tak na návrh zůstavitelova věřitele. První způsob spočívá v limitaci odpovědnosti dědice výší hodnoty nabytého dědictví, a to prostřednictvím institutu soupisu pozůstalosti na návrh zůstavitelova dědice, druhý způsob spočívá v zamezení splnutí majetku dědice s nabytým dědictvím prostřednictvím institutu odloučení pozůstalosti na návrh zůstavitelova věřitele.

4.9.1 Soupis pozůstalosti

NOZ vychází z vyvratitelné právní domněnky, že dědic přijímá dědictví bez výhrady soupisu a odpovídá tak za závazky zůstavitele neomezeně, tedy celým svým majetkem. Pokud ovšem dědic o výhradu soupisu požádá, je odpovědný za závazky zůstavitele pouze do výše ceny jím nabytého dědického podílu. Soupis pozůstalosti je tedy institut, který chrání zájmy dědiců v neprospěch věřitelů.

¹¹⁴ Srov. např. PŘIDAL, Ondřej. Nepříjemnosti s úmrtím dlužníka – aneb kdo zemře, vyhraje? *Bulletin advokacie*, 12/2007. s. 30-32.

¹¹⁵ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský kodex: Sbohem Gottwalde* [online] ...

Mám za to, že tento institut bude v českém právním prostředí hojně využíván, a to z důvodu potřeby právní jistoty dědiců pro případ, že by se nečekaně objevily dluhy váznoucí na pozůstalosti.

4.9.2 Odloučení pozůstalosti

Zatímco soupis pozůstalosti je nástrojem, který mohou využít dědicové k omezení své odpovědnosti za zůstavitelovy dluhy, institut odloučení pozůstalosti (*separatio bonorum*) je nástrojem k ochraně věřitelů. Ti jej během dědického řízení mohou využít, pokud osvědčí obavu, že je dědic předlužen, což by v případě splnutí dědictví s jeho majetkem vážně ohrozilo dobytost věřitelovy pohledávky. Účelem tohoto institutu je tedy zabránit splnutí dědictví s ostatním majetkem dědice.

Je však třeba mít na mysli, že tento institut se může obrátit i ve věřitelův neprospěch. V případě, že soud jeho návrhu vyhoví, bude mít věřitel sice jistotu, že svou pohledávku bude moci uspokojit ze separovaného majetku náležejícího do dědictví, ale to jen do výše jeho hodnoty. Pokud totiž soud jeho návrhu na odloučení vyhoví, ztrácí tento věřitel automaticky právo na uspokojení z ostatního majetku dědice.

Závěr

V souvislosti s rekodifikací soukromého práva na území České republiky dochází v oblasti dědického práva k výrazným změnám. Úprava dědického práva v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, který nabude účinnosti ke dni 1. ledna 2014, je koncipována značně odlišně od úpravy stávající. Především nelze pominout to, že je mnohem rozsáhlejší, podrobnější a přesnější, což jí nepochybně přidává na kvalitě, i když snad ubírá na přehlednosti. Mnohem větší přínos ale spatřuji v tom, že v nové úpravě dědického práva dochází ke koncepčním změnám, směřujícím především ve prospěch principu autonomie vůle zůstavitele i dědice k zavedení některých nových institutů, jejichž rozboru jsem se věnovala.

Tato práce si v úvodu kladla za cíl zodpovědět 3 výzkumné otázky. První z nich směřovala ke zjištění, které významné instituty jsou novým občanským zákoníkem do dědického práva nově zaváděny. Dále jsem se tázala, jak tyto instituty souvisejí se změnami v uplatnění jednotlivých principů, na nichž je dědické právo postaveno. A konečně jsem se rovněž zavázala zkoumat, jaké problémy by v souvislosti s novou právní úpravou mohly vyvstat.

Cílem práce nebylo podat úplný a vyčerpávající přehled změn, ke kterým v souvislosti se zavedením nové právní úpravy v dědickém právu dochází. Hlavním záměrem bylo podrobit zkoumání pouze ty nejvýraznější změny, které demonstrují právě nové koncepční pojetí dědického práva, jak je v novém občanském zákoníku regulováno. Toto nové koncepční pojetí dědického práva se manifestuje v institutech dědického práva, a to nejen v těch nových, které stávající právní úprava nezná, ale i v institutech již zavedených.

Vycházela jsem tedy z předpokladu, že nová úprava dědického práva spočívá na přehodnocení významu některých principů, které se mají prostřednictvím právní

úpravy dědického práva realizovat a uplatnit. Proto zde byl nejprve podán výčet těchto principů a jejich typických projevů ve světle změn, které nová právní úprava přináší. Ke zcela nejvýraznějším změnám dochází v oblasti realizace principu autonomie vůle, a to jak na straně zůstavitele, kde jej lze chápat jako volnost zůstavitele ve volbě dědice, tak na straně dědice, kde se tento princip projevuje jako volnost dědice dědictví přijmout. Novými projevy dominance tohoto principu jsou instituty jako dědická smlouva, odkaz, svěrenské nástupnictví, zřeknutí se dědictví nebo vzdání se dědictví, možnost podmínit závěť a mnohé jiné.

Dalšími základními principy, z nichž úprava dědického práva vychází a jež byly v této diplomové práci podrobeny zkoumání, jsou princip zachování hodnot, princip přechodu na jednotlivce, princip univerzální sukcese, princip rovnosti a princip úřední ingerence. Jak se tyto jednotlivé principy uplatňují v konkrétních institutech dědického práva, bylo načrtnuto nejen v rámci výkladu o nich samotných, ale také v rámci výkladu jednotlivých institutů.

První institut, jemuž se tato diplomová práce věnovala, je samotné nabývání dědictví. Přestože se nová právní úprava nenavrací k institutu ležící pozůstalosti, snažila se práce upozornit na jistou relativizaci principu nabývání dědictví smrtí zůstavitele, k níž dochází prostřednictvím možnosti stanovit podmínky nabytí dědictví, prostřednictvím institutů správce pozůstalosti a vykonavatele závěti a rovněž i prostřednictvím institutů umožňujících dědici dědictví nepřijmout.

Dalším tématem, jemuž se práce věnovala, je institut dědické nezpůsobilosti. Krátká úvaha zde byla věnována pořízení pro případ smrti ve prospěch dosud neexistující právnické osoby, ale převážná část úvah byla zaměřena na téma dědické nezpůsobilosti. Důvody dědické nezpůsobilosti jsou v nové právní úpravě podrobeny změnám, především jejich rozšíření o případy domácího násilí a některé případy zbavení rodičovské odpovědnosti.

V souvislosti s již zmiňovaným posílením principu autonomie vůle jsou v NOZ značně rozšířeny možnosti dědice rozhodovat o tom, zda dědictví přijme či nikoli. Vedle institutu odmítnutí dědictví se tak zavádí i možnost se dědictví předem zříci a možnost se dědictví vzdát ve prospěch jiného dědice. V rámci pojednání o tématu dispozice s dědictvím jsem se v této práci krátce zmínila také o institutu zcizování dědictví, jehož úprava je do třetí části nového občanského zákoníku zařazena.

Značná část práce pak byla zaměřena k tematice pořízení pro případ smrti. Výklad se neomezil pouze na institut dědické smlouvy, jak by se dalo očekávat vzhledem k jeho znovuzavedení do dědického práva, ale předmětem mého zkoumání byly také změny v rámci institutu závěti. Do její úpravy se totiž ve velké míře promítá již zmiňované posílení principu autonomie vůle, které se projevuje v zavedení institutu dovětku, v možnosti opatřit závěť vedlejšími doložkami, jako jsou podmínky, příkaz nebo doložky času, v možnosti pořídit negativní závěť nebo zřídit dědici substituta a za zmínku stojí rovněž institut závěti s úlevami. Všechny tyto instituty dávají zůstaviteli široké možnosti, jak naložit s jeho jměním pro případ smrti. Nová právní úprava navíc obnovuje institut odkazu, který představuje výjimku ze zásady univerzální sukcese, neboť prostřednictvím tohoto institutu má zůstavitel možnost odkázat jiné osobě věc nebo pohledávku, aniž by ji tím učinil odpovědnou za jeho dluhy, tak jako za ně odpovídají dědicové.

Diplomová práce se věnovala rovněž změnám, ke kterým dochází v rámci úpravy zákonné dědické posloupnosti. V této oblasti dochází k posílení principu přechodu na jednotlivce v tom směru, že je rozšířen okruh zákonných dědiců a počet dědických tříd, a tím je možnost přechodu jmění na stát značně omezena. V rámci tématu zákonné dědické posloupnosti si práce rovněž všimla uplatnění principu familiarizace, který do jisté míry reguluje princip autonomie vůle, a to prostřednictvím institutu nepominutelných dědiců a práva některých osob na zaopatření.

V závěru práce pak byla krátká kapitola věnována problematice přechodu dluhů zůstavitele na dědice. Vzhledem k tomu, že nová právní úprava zavádí do dědického práva vyvratitelnou domněnku neomezené odpovědnosti dědice za dluhy zůstavitele, zařadila jsem do výkladu také krátké pojednání o institutech soupisu pozůstalosti a odloučení pozůstalosti.

Vzhledem k tomu, že tématem práce je právní úprava de lege ferenda, bylo nutné se při analýze právních ustanovení z. č. 89/2012 Sb. vypořádat s nedostatečným množstvím odborné literatury, obzvláště monografií, které by se danou problematikou zabývaly. Odrazovým můstkem pro jejich rozbor a následné polemiky proto byla především Důvodová zpráva k návrhu zákona schváleného vládou ve znění změn přijatých Legislativní radou vlády z května roku 2011. Důležitým informačním zdrojem byl rovněž historický Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému autorů Rouček, Sedláček a kol., neboť právě tento občanský zákoník byl inspiračním zdrojem pro aktuální rekodifikaci. V neposlední řadě pak jako vhodné podněty k úvahám de lege ferenda posloužily články v odborných periodících.

Je zřejmé, že na instituty dědického práva v nové právní úpravě je třeba nahlížet jako na logicky uspořádaný komplex postavený na systému určitých principů, které se v jednotlivých institutech v různé míře projevují, vzájemně se prolínají, nebo se vzájemně omezují či lépe řečeno vyvažují, aby jako celek tvořily základ pro spravedlivá pravidla dědického práva, které je funkčně způsobilé pro moderní společnost. Domnívám se, že obava JUDr. Drápala, kterou měl vyjádřit na semináři k dědickému právu v roce 2010, "zda po socialistickém zákonodárství, jež váhu zůstavitelovy vůle bagatelizovalo, nedosáhne příští právní úprava extrému přesně opačného,"¹¹⁶ naplněna nebude, neboť systém dědického práva, který nový občanský zákoník zavádí, se mi zdá natolik vyvážený a spravedlivý, že o nějakém extrému rozhodně nemůže být řeč.

¹¹⁶ Seminář o dědickém právu v Kroměříži. Ad Notam. 3/2010. s. 39.

Přílohy

Schéma 1. Uspořádání zákonných dědických tříd dle NOZ.

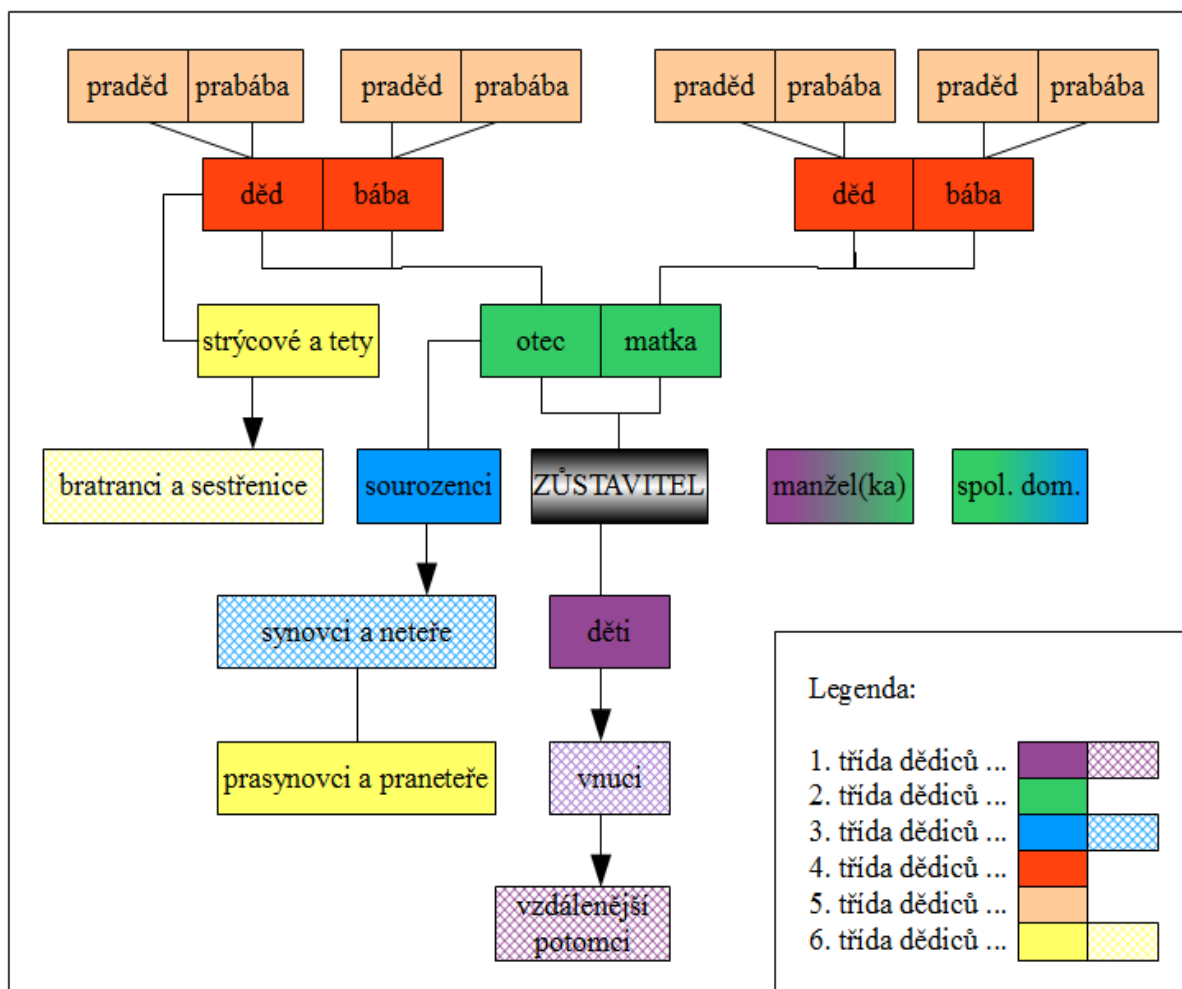


Schéma 1. Uspořádání zákonných dědických tříd dle NOZ. Plnobarevná pole představují primární dědice dané třídy. Šrafovaná pole představují dědice s právem reprezentace. Dvoubarevná pole představují dědice náležející do dvou dědických tříd.

Schéma 2. Uspořádání zákonných dědických skupin dle OZ.

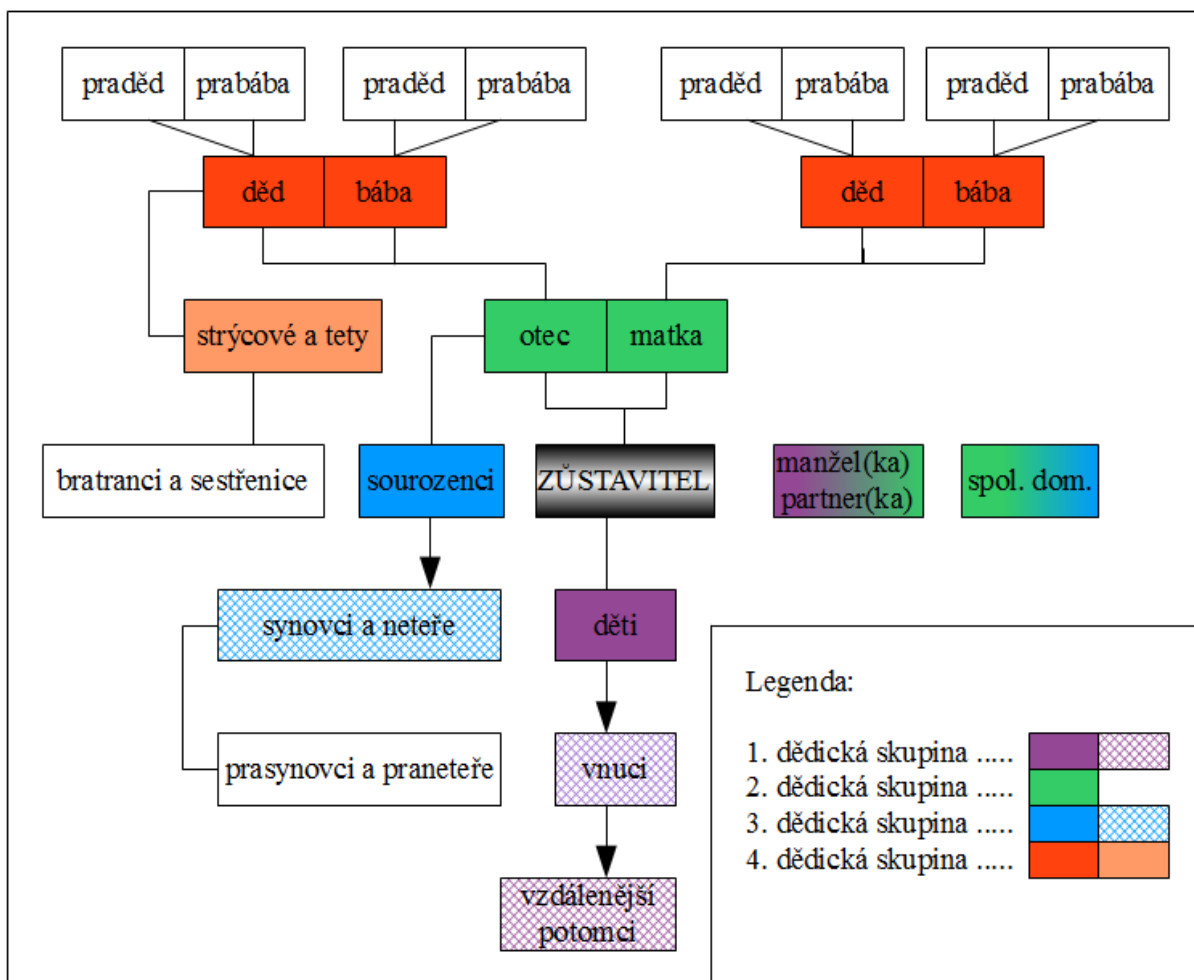


Schéma 2. Uspořádání zákonných dědických skupin dle OZ. Plnobarevná pole představují primární dědice dané skupiny. Šrafovaná pole představují dědice s právem reprezentace. Dvoubarevná pole představují dědice náležející do dvou dědických skupin. Bezbarvá (bílá) pole představují příbuzenstvo nezařazené do žádné z dědických skupin a jsou ve schématu ponechána pouze pro srovnání se systémem zákonných dědických tříd dle NOZ. 4. dědická skupina vykazuje to specifikum, že je vnitřně členěna na primární dědice a jejich "náhradníky", kteří však nedědí podle práva reprezentace jako je tomu u jiných tříd, ale dědí teprve v případě, že nedědí žádný ze zůstavitelových prarodičů.

Literatura

Monografie

BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925 - 2001. Zákony s poznámkami*. Praha: C. H. Beck, 2001. 507 s.

BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 301 s.

FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006. 496 s.

JANEČKOVÁ, Eva, HORÁLEK, Vladimír, ELIÁŠ, Karel. *Encyklopedie pojmů nového soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, 2012. 208 s.

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. V. Právo dědické*. II. vydání. Praha: Všehrad, 1933. 139 s.

MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. 432 s.

SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Úvod do dědického práva*. Brno: B.I.B.S, 2005. 67 s.

SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. 228 s.

SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921. 104 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné 3*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 308 s.

WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde Praha, 2008. 751 s.

Komentáře

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl třetí*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936. Reprint původního vydání. Praha: CODEX Bohemia, s.r.o., 1998. 680 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1114 s.

Odborné časopisy

BARTOŠ, Jiří. Krátce k výpočtu povinného dílu neopominutelných dědiců a k pojmu dědic. *Ad Notam*, 3/2011. s. 22-23.

ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 5/2003. s. 97-104.

ELIÁŠ, Karel. Legendy o osnově občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 17/2007. s. 632-637.

ELIÁŠ, Karel. Rekodifikace občanského práva v postmoderní době. *Právní rozhledy*, 1/2008. s. 1-7.

ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2/2009. s. 41-45.

JINDŘICH, Miloslav. Nová právní úprava institutu správce dědictví v českém právním řádu. *Právní zpravodaj*, 11/2004. s. 1-5.

KARHANOVÁ, Martina. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě. *Právní rozhledy*, 5/2007. s. 157-164.

KARHANOVÁ, Martina. Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny. *Ad Notam*, 4/2011. s. 7-11.

KITTEL, David. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2/2011. s. 14-16.

KNAPP, Viktor. O vydědění a tzv. negativní závěti. *Socialistická zákonnost*, 6/1983. s. 326-334.

KOUBA, Václav. Úvaha nad některými instituty dědického řízení a dědického práva. *Ad Notam*, 4/2000. s. 73-75.

MIKEŠ, Jiří, ŠVESTKA, Jiří. Nad novou institucí správce dědictví. *Právní rozhledy*, 2/2005. s. II.

PĚCHA, František. K otázce smluvního zřeknutí se dědického práva, pořizování vzájemných závětí a uzavírání dědických smluv. *Ad Notam*, 1/2001. s. 18-19.

PŘIDAL, Ondřej. Nepříjemnosti s úmrtím dlužníka – aneb kdo zemře, vyhraje? *Bulletin advokacie*, 12/2007. s. 30-32.

ROMBACH, Claudie. Dědění v německém právu. *Ad Notam*, 5/2000. s. 102-105.

ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2/2011. s. 7-13.

SÝKORA, Antonín. České zemské dědické právo 16. století. *Právník*, 7/2007. s. 803-817.

ŠEŠINA, Martin. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2/2004. s. 45-47.

Seminář o dědickém právu v Kroměříži. *Ad Notam*, 3/2010. s. 39-40.

Právní předpisy

usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky

císařský patent 946/1811 Sb.z.s., Obecný občanský zákonník rakouský, ze dne 1. června 1811, ve znění účinném od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965

zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění k 1. 1. 1951

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění k 1. 4. 1964

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy

zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, ve znění k 1. 1. 1992

zákon č. 264/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník, zrušuje zákon o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád) a mění a doplňují některé další zákony, ve znění k 1. 1. 1993

zákon č.227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, ve znění účinném od 15. 7. 2011 do 31. 12. 2013

zákon č. 37/2004 Sb., zákon o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů, ve znění účinném od 1. 4. 2012 do 31. 12. 2013

zákon č. 554/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, ve znění k 1. 1. 2005

zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 375/2011 Sb. účinném ke dni 1. 4. 2012

zákon č. 187/2006 Sb., zákon o nemocenském pojištění, ve znění účinném od 1. 4. 2012 do 29. 6. 2012

zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Judikatura

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 4. 2011, sp. zn. 21 Cdo 936/2010

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 2011, sp. zn. 25 Cdo 5162/2008

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. března 2001, sp. zn. 21 Cdo 1351/2000

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. listopadu 2000, sp. zn. 24 Cdo 484/2000

usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 12. 2011, sp. zn. 21 Cdo 2149/2009

usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008

usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 9. 2008, sp. zn. 21 Cdo 158/2007

rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 27. 1. 1983, 4 Cz 85/82

rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 29. září 1932, R I 738/32

usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999, sp. zn. 18 Co 385/98

usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 11. 1999, č. j. 24 Co 321/99-171

usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 1980, 11 Co 127/80

Internetové zdroje

ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský kodex: Sbohem Gottwalde* [online]. iHNED.cz, 18.6.2008 [cit. 23.6.2012]. Dostupné z <<http://hn.ihned.cz/c1-25559170-novy-obcansky-kodex-sbohem-gottwalde>>.

Důvodová zpráva k návrhu zákona schváleného vládou ve znění změn přijatých Legislativní radou vlády [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, květen 2011. 592 s. [cit. 14. dubna 2012]. Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf>.

Návrh zákona a důvodové zprávy z roku 2005 [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, 2005. 816 s. [cit. 14. dubna 2012]. Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/OZ_verze_2005.pdf>.

Nový občanský zákoník: Dědické právo - koncepční změny [online]. portal.justice.cz, © Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 1.května 2011]. Dostupné z <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/dedicke-pravo/koncepcni-zmeny.html>>.

Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého [online]. The Internet Archive, 2001 [cit. 3. června 2012]. Dostupné z <<http://archive.org/stream/obnovenprvoazzeoojiregoog#page/n6/mode/zup>>.

Práva a zřízení zemská 1549. In: *Codex iuris Bohemici IV/1 (ed. Jireček)* [online]. Centrum medievistických studií, Filozofický ústav AV [cit. 3. června 2012]. Dostupné z <<http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=25&bookid=296&page=0>>.

Věcný záměr občanského zákoníku z roku 2000 [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, 2000. 84 s. [cit. 14. dubna 2012]. Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/vecny_zamer_OZ_2000.pdf>.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá úpravou dědického práva v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku. Zaměřuje se na hlavní změny, které s sebou nová úprava přináší. Cílem této práce je podat jejich systematický výklad se zřejmou návazností na celkové koncepční změny v této oblasti. Jednotlivé instituty dědického práva jsou proto nejprve představeny v historickém přehledu právní úpravy dědického práva na našem území, poté je značná část práce věnována principům, na nichž je koncepce dědického práva *de lege ferenda* vystavena, se zaměřením na jejich uplatnění v nové právní úpravě. Hlavní část práce pak zkoumá instituty dědického práva ve světle změn, které tato úprava přináší. Pozornost není věnována pouze institutům novým, jakými jsou např. dědická smlouva, odkaz nebo zřeknutí se dědictví, ale ve stejné míře se práce zabývá také instituty přejatými z úpravy stávající, a to v takovém rozsahu, aby systematicky zachytila celkový průřez budoucími změnami v oblasti dědického práva v jejich vzájemných souvislostech.

Abstract

The diploma thesis is focused on the enactment of the inheritance law in the Act No. 89/2012 Coll., The Civil Code. It examines the new features and the changes it brings about. The aim of the thesis is to give a systematic commentary on them, with reference to the general conceptual shifts. Therefore, the particular institutes of the inheritance law are introduced in the historical outline at first, and then the principles on which the conception of the inheritance law *de lege ferenda* is based on, are examined in a considerable part of the thesis. The main part of the thesis is focused on the institutes of the inheritance law in the light of the changes coming from the new civil code. The institutes adopted from the present legal enactment, as well as the new institutes such as the inheritance contracts, the legacies, resigning the portion etc., are described to give a summary of the on-coming legal shifts in the law of succession.

Seznam klíčových slov

dědické právo, dědictví, dědic, zůstavitel, pozůstalost, dědický podíl, zásady dědického práva, občanské právo, občanský zákoník, nový občanský zákoník, dědické instituty, dědická smlouva, závěť, dovětek, zákonná dědická posloupnost, odkaz, dědická nezpůsobilost, nepominutelný dědic

The list of keywords

law of succession, inheritance, heir, legator, intestate, inheritance, portion, principles, civil law, civil code, new civil code, will, testament, codicil, devise, incapacity to inherit, forced heir, heir-at-law